

Mellom blod og betong

Utvikling og endring i lokal identitet på Slemmestad

Martin Auke

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2014

© Martin Auke

2014

Mellom blod og betong - Utvikling og endring i lokal identitet på Slemmestad

Martin Auke

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: OKPrintShop, Oslo

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har vært en lærerik og krevende prosess. Det arbeidet som er lagt frem her er det undertegnede som har alt ansvar for, men resultatet hadde ikke blitt det samme uten den hjelp og støtte jeg har fått underveis. Professor Jan Eivind Myhre har veiledet meg i arbeidet og fortjener en stor takk. Takkes skal også de ansatte ved biblioteket og Cementmuseet på Slemmestad, som velvillig har latt meg låne lokalhistorisk litteratur langt over tilmålt lånetid. Jeg vil også rette en takk til de som har latt seg intervjuet i forbindelse med arbeidet. Spesielt vil jeg takke Asbjørn Bjørnes som har korrekturlest, kommet med innspill og svært gjestfritt åpnet sitt hjem i tiden frem mot innlevering. Uten den hjelpen hadde resultatet blitt et helt annet.

Den aller største takken går imidlertid til min samboer, Rebekka. Uten deg hadde jeg aldri kommet i mål med denne oppgaven. For den støtten og hjelpen du har gitt meg gjennom prosessen, og i det avsluttende arbeidet, skylder jeg deg alt.

Martin Auke

14.11.2014

Innhold

Forord.....	III
Innhold.....	1
Kapittel 1. Innledning	3
Struktur og oppbygning.....	4
Avgrensning.....	5
Historiografi	6
Kilder, litteratur og metodisk tilnærming	7
Sentrale begreper	10
Kapittel 2. Bakgrunn	13
Fra småbruk og jord til støv og betong.....	13
Foreninger, lag og lokalavis	14
Industrivekst, befolkningsvekst og vekst i det lokale mangfoldet	15
Nedleggelse og nytt liv	17
Kapittel 3. Slemmestadidentiteten under industriens storhetstid.....	21
Slemmestad Arbeiderforening.....	22
Slemmestad Idrettsforening	27
Trådsenderen på Slemmestad – kringkasting for alle	32
Arbeiderboliger, pensjonistboliger og egenhjem.....	33
De andre.....	36
Samhold og sosiale problemer.....	37
Slemmestad sett utenfra	38
Oppsummering.....	40
Kapittel 4. Brytningstid	43
En befolkning i endring	44
Politikk.....	48
Kjøpesenter som sentrum	55
Oppsummering.....	56
Kapittel 5. Ny tid. Ny identitet?	59
Dugnadsånd og lokaltilhørighet i dagens Slemmestad.....	59
Språk som identitetsmarkør.....	61
Finnes det identitet i gamle bygninger?.....	62
Forsøkte lokalsamfunnet å bevare den gamle identiteten?.....	65
«Skjæltorsdag»	68
Oppsummering.....	69
Kapittel 6: Konklusjon	71
Kilder og litteratur	74
Litteratur og trykte kilder	74
Hovedfagsoppgaver	76
Muntlige kilder	76
Avisartikler	76
Internettkilder.....	76
Andre kilder	78

Kapittel 1. Innledning

Denne oppgaven handler om et tettsted, om menneskene som bor der og om det som binder dem sammen. Prosjektet er et forsøk på å studere et geografisk områdes felles identitet over tid. Hvor mye kan man endre i et samfunn før man endrer forholdet som menneskene i samfunnet har til hverandre?

Jeg vil undersøke hvordan lokalidentiteten på tettstedet Slemmestad har endret seg gjennom 1900-tallet. Selv om dette først og fremst er en lokalhistorisk studie av et spesifikt lokalsamfunn, vil jeg også å si noe mer allment om temaet: om en endring i lokalidentitet. Det handler om å kunne se det store i det lille, ble jeg fortalt i begynnelsen av dette prosjektet. På denne bakgrunn opererer jeg med to innfallsvinkler. Den ene er generell, og den andre er knyttet til Slemmestads spesifikke historie. Den første grunnen til å undersøke endring i lokalidentiteten, er den generelle utviklingen tettstedet Slemmestad har gjennomgått. Denne utviklingen er på ingen måte spesiell for Slemmestad – den er kanskje heller typisk for et sted som ligger i utkanten av et større arbeids- og boligmarked, og som etter hvert blir trukket inn i dette. Den andre innfallsvinkelen er mer konkret, ettersom den handler om utviklingen og, omsider, nedleggelsen av den store sementfabrikken på Slemmestad. Jeg vil vandre langs begge disse veiene, både der de går utenom hverandre og der de krysser. Jeg vil med andre ord gjøre rede for hvilke innvirkninger de generelle og spesielle endringene hadde på identiteten på Slemmestad.

Problemstillingen for denne oppgaven blir derfor som følger: Hvordan har lokalidentiteten på Slemmestad endret seg gjennom 100 år, og i hvilken grad kan den knyttes opp mot sementindustrien på stedet?

Målet med oppgaven blir da todelt. Jeg vil undersøke forandring i lokalidentiteten generelt, samtidig som jeg vil se i hvilken grad lokalidentiteten på Slemmestad har vært, og eventuelt hvordan den er tilknyttet industrien. Valget av denne problemstillingen er gjort fordi jeg mener det er interessant å se i hvilken grad lokalidentitet overlever store omveltninger i et lokalsamfunn.

Struktur og oppbygning

Med bakgrunn i valg av tema og problemstilling, er det naturlig at denne oppgaven i hvert fall delvis er organisert kronologisk. Ettersom jeg mener at Slemmestads historie – og spesielt industridriften på stedet – har hatt betydning for stedets lokalidentitet, er det første kapitlet en kortfattet oversikt over tettstedets historie. Deretter har jeg valgt å dele resten av oppgaven i tre. Tredelingen er gjort både fordi jeg mener at vi grovt kan dele stedets historie i tre, og fordi vi ved å dele det inn bedre kan se de viktigste endringene i stedets identitet. De tre delene er bygget opp tilnærmet kronologisk.

Første del, «Kapittel 3. Slemmestadidentiteten under industriens gullalder», strekker seg fra begynnelsen av 1900-tallet til omtrent 1970, med hovedvekt på perioden fra 1945 til 1970. I denne delen argumenterer jeg for at lokalidentiteten er sterkt knyttet til industrien. Det gjør jeg ved spesielt å se på utviklingen av Slemmestad Arbeiderforening og Slemmestad Idrettsforening. Dette kapitlet viser også godt hvordan samarbeidet mellom Slemmestads befolkning og ledelsen ved sementfabrikken nærmest erstattet kommunen i velferds- og sosialsaker.

Andre del, «Kapittel 4. Brytningstid», er tidsmessig avgrenset fra 1960 til 2011. Her er hovedvekten lagt på perioden 1970–1990, altså de siste årene sementfabrikken var i drift. Kapitlet har til hensikt å vise de store endringene som Slemmestadsamfunnet gjennomgikk – både gjennom nedleggelsen av fabrikken, og fordi Slemmestad i denne perioden blir en del av et større arbeidsmarked. Denne delen ser også spesielt på den politiske utviklingen på Slemmestad. I dette kapitlet er tallmateriale viktig for å vise hvilke endringer som skjedde i denne perioden. Jeg mener at denne perioden er et mellomsteg eller en brytningstid mellom det gamle industrisamfunnet og den nye hverdagen som soveby. Denne endringen gir seg også utslag i lokalidentiteten, som kommer under press og blir preget av de store omveltningene.

Tredje del er «Kapittel 5. Ny tid. Ny identitet?». Det er oppgavens siste hoveddel. Her beskriver jeg årene etter nedleggelsen og frem til i dag. Jeg vil vise hva som preger lokalidentiteten på Slemmestad etter at hjørnesteinsbedriften er borte. Samtidig beskriver jeg hvilke spor som er igjen av den gamle industriidentiteten.

Oppgaven er altså lagt frem kronologisk. Dette er gjort for bedre å kunne følge utviklingen i samfunnet og konsekvensene dette har for stedets identitet. Jeg har også delt inn kapitlene tematisk, for å se på ulike aspekter som har hatt mye å si for identiteten. Hovedargumentet for oppgavens inndeling er å vise forandring og utslag i lokalidentitet. Dette har ført til at noen av kapitlene delvis overlapper hverandre i tidsperspektiv. Denne fremstillingen er ikke et forsøk på en komplett redegjørelse for et tettsteds lokalhistorie, men en studie av hva som har preget stedets og innbyggernes felles identitet.

Avgrensning

Studiens oppgave er altså å undersøke hvordan et steds felles identitet endrer seg over tid, knyttet som denne identiteten er til endringer på stedet. Prosjektets avgrensning er gjort for å belyse problemstillingen best mulig. Jeg har valgt det vide tidsperspektivet for å kunne ha nok kildemateriale og litteratur til å danne meg et kvalifisert sammenligningsgrunnlag for identitetsendringer over en lengre tidsperiode. Hovedvekten vil imidlertid ligge på tidsrommet 1945–2011, fordi jeg mener at vi ikke minst gjennom denne perioden tydelig ser hvordan samfunnet på Slemmestad har endret seg opp gjennom årene. Den øvre avgrensningen til 2011 er valgt fordi jeg mener det er hensiktsmessig å undersøke om den tidsmessige avstanden fra nedleggelsen av sementfabrikken i 1989 reduserer spor etter gammel industriidentitet. En annen faktor som har gjort det naturlig å velge dette tidsrommet, er Statistisk Sentralbyrås (SSB) folke- og boligtellinger. Disse utkom som trykte hefter over hver enkelt kommune, hhv. i 1960, 1970, 1980, 1990 og 2001. Den siste tellingen er gjort i 2011 og er blitt gjort tilgjengelige via SSBs statistikkverktøy på internett.¹ Oppgaven får derfor et naturlig endepunkt i 2011.

Den tematiske avgrensningen er gjort for å belyse områder jeg mener i stor grad har bidratt til å prege stedets lokalidentitet. Jeg har også ønsket å unngå å diskutere de samme temaene flere ganger gjennom oppgavens tidsperiode. Derfor har jeg forsøkt å velge saker og hendelser som er gode eksempler og som samtidig belyser lokalidentiteten på en tilfredsstillende måte. Hovedvekten er lagt på diskusjonen rundt Slemmestads lokalidentitet, men for å gjøre argumentasjonen lettere å følge, er oppgaven også lagt opp slik at det er mulig å følge den

---

¹ <https://ssb.no/statistikkbanken> Besøkt 4. november 2014

generelle historiske utviklingen på Slemmestad. Tematiske valg er også tatt mht. kildemateriale; et rikere historisk materiale gjør det enklere å diskutere identitetsendringer.

Sist, men ikke minst er det gjort en geografisk avgrensning av denne studien. Jeg ønsker å se på tettstedet Slemmestad, i Røyken kommune. Slemmestads historie generelt, samt funn jeg har gjort i dette arbeidet, viser at lokalsamfunnet på Slemmestad i stor grad var isolert. Jeg har derfor forsøkt å holde meg geografisk innenfor et område som er tilknyttet Slemmestad. Her har jeg møtt noen utfordringer, først og fremst ved befolkningsøkning og utvidelse. I den forbindelse har jeg valgt å innlemme det utvidede området i den videre studien. Det nærmeste tettstedet til Slemmestad – Nærnes – har jeg valgt å holde utenfor i denne oppgaven. Dette er gjort fordi Nærnes var et eget lite samfunn allerede før det ble tettstedsdannelse på Slemmestad.² Samtidig mener jeg vi finner klare tegn på at Nærnes ikke var preget av den samme type industriidentitet som Slemmestad. Nærnes blir kun diskutert der jeg mener at forskjellen til Slemmestad er så stor at jeg mener det i seg selv har betydning for lokalidentitet og tilhørighet. Hovedargumentasjonen for den geografiske avgrensningen er gjort med bakgrunn i det samme. Det området jeg i denne oppgaven definerer som Slemmestad, er det området jeg mener har vært preget av den samme lokalidentiteten, og som har gjennomgått de samme identitetsendringene. Jeg har unntaksvis benyttet statistikk over hele Røyken kommune. Dette er gjort for å supplere tallmaterialet på Slemmestad, og det blir kommentert spesielt gjennom oppgaven.

Historiografi

Det er blitt skrevet flere lokalhistoriske bøker og mindre arbeider om Slemmestad, men aldri noe større standardverk som tar for seg hele stedets historie. Vi har derimot en bygdehistorie for Røyken kommune. Det er tidligere Arbeiderparti-ordfører i Røyken, Terje Martinsen, som fikk oppgaven med å skrive *Røyken – Bygda og menneskene*. Dette resulterte i to bind: Bind 1: 1840–1940 (utgitt i 2004), og bind 2: 1940–2000 (utgitt i 2005). I Martinsens verk er Slemmestad viet mye plass, og jeg bruker det som det historiske rammeverket i denne fremstillingen.

---

² Killingstad, A. 1928, *Røyken bygd – Før og nu*, ss. 366–373.

Av faghistoriske fremstillinger er det i hovedsak gitt ut tre verker: to hovedfagsoppgaver og én doktorgradsavhandling. Erik Andresen har skrevet om radikaliserings på lokalplanet. Her behandler han utviklingen i fagforeningene på Slemmestad frem til splittelsen i Det Norske Arbeiderparti (DNA) i 1923.³ Maria Selvik har skrevet om rekruttering av arbeidskraft til sementfabrikken fra 1940–1969⁴, og Hilde Ibsen har i sin doktorgradsavhandling sammenlignet bedriftsvelferd i Freia, Tiedemanns og Christiania Portland Cementfabrik (CPC).⁵ I denne oppgaven har spesielt Andresens oppgave vært nyttig i arbeidet med Slemmestad Arbeiderforening. Hans oppgave ligger til grunn for at jeg kan hevde at Slemmestad var et radikalt samfunn i mellomkrigstiden. Ibsens gjennomgang av bedriftsvelferden på Slemmestad viser svært godt hvordan bedriften på mange områder opptrådte som en kommune for innbyggerne, og den skapte det hun kaller et velferdssamfunn i miniatyr.

Slik jeg ser det, passer min oppgave om lokalidentitet på Slemmestad godt inn blant de tidligere arbeidene. Både Ibsen og Andresen tar for seg fenomener jeg mener sterkt bidro til å skape en lokalidentitet, og derfor inngår de i analysen. Selviks oppgave om rekruttering viser at arbeidsstokken på Slemmestad i stor grad var stabil, noe som også styrker forestillingen om at stedet og de som bodde der, utviklet sin egen identitet. I Martinsens bygdebok og i mindre utgivelser om Slemmestad behandles det særegne miljøet på stedet enten direkte eller indirekte. Så langt har imidlertid ingen forsøkt å systematisere utviklingen eller konkret forklare bakgrunnen for *hvordan* det ble slik. Det er dette jeg ønsker å bidra med i den videre fremstillingen.

Jeg håper denne oppgaven kan være nyttig for de som har lokalhistorisk interesse for Slemmestad, og at mitt arbeid også kan bidra til en ytterligere bevisstgjøring av lokalsamfunnets historiske tilknytning til sementindustrien.

Kilder, litteratur og metodisk tilnærming

Gjennom min belysning av Slemmestads lokalidentitet og dens tilknytning til sementfabrikken er kildematerialet i oppgaven av variert karakter. I hovedsak bygger det på

---

³ Andresen, Erik 1977, *Radikalisering og splittelse på lokalplanet – Slemmestadarbeiderne 1913–1924*.

⁴ Selvik, Maria 2000, *Sementindustrien på Slemmestad – Rekruttering til Christiania Portland Cementfabrik A/S 1940–1969*.

⁵ Ibsen, Hilde 1996, *Mellom profitt og moral – Bedriftsvelferd ved A/S Freia Sjokoladefabrikk, J.L. Tiedemanns Tobaksfabrik og Christiania Portland Cementfabrik A/S 1910 – 1970*.

alt som så langt er blitt skrevet om Slemmestad. Jeg har gjennom arbeidet forsøkt å finne gode eksempler som viser hvordan lokalidentiteten har utviklet seg, og da spesielt i sammenheng med stedets industrielle utvikling. For å forstå den reelle utviklingen, har også befolkningsstatistikk vært viktig. Der finner jeg en type objektiv endring som har skjedd i lokalmiljøet på Slemmestad. Til sist har jeg også gjennomført intervjuer som kan supplere litteratur og statistikk. Det eksisterer et bedriftsarkiv etter sementfabrikken på Slemmestad. Det inneholder for det meste rapporter knyttet direkte til sementproduksjonen og driften av fabrikken. Jeg har ikke benyttet dette i arbeidet med denne studien.

Litteraturen om Slemmestad er av varierende historisk kvalitet. Som nevnt er det blitt skrevet gode akademiske oppgaver om deler av temaene, men det er også skrevet mye populærhistorie. Et sted midt imellom disse to ligger Martinsens verk om Røyken. Det bygger på et stort kildemateriale, men først og fremst er det skrevet for et publikum med bred lokalhistorisk interesse. Det er også blitt skrevet diverse jubileumsskrifter, både for bedriften CPC og forskjellige lag og organisasjoner lokalt. I tillegg kommer rene utgivelser med det som nærmest er minner og fortellinger fra lokalmiljøet. I de senere år er det også blitt utgitt noen filmer med det samme innholdet. Alt dette er i denne oppgaven en del av kildematerialet. Store deler av litteraturen om Slemmestad dekker ikke den siste delen av perioden i min avgrensning. For å belyse tiden frem til i dag har jeg brukt en del nyhetsartikler som dekker saker fra Slemmestad jeg mener er relevant for denne oppgaven.

Jeg har valgt å ta dette med fordi temaet for min studie er *lokalidentitet*. Alt som er blitt skrevet om Slemmestad, er forfattet av mennesker med tilknytning til lokalmiljøet. I så måte er det viktige bidrag som støtter opp under lokalidentiteten på Slemmestad. Utviklingen av en lokalidentitet er preget av den reelle utviklingen i et samfunn, men den er også preget av hva de som er en del av samfunnet, tenkte om seg selv og lokalmiljøet de levde i.

Tallmaterialet i oppgaven er i stor grad hentet fra SSBs folketellinger. Disse ble utgitt som egne kommunehefter hvert tiende år, fra 1960 til 2001. Gjennom denne perioden ble de utvidet med flere statistikkområder og variabler. Etersom jeg mener at det også skjedde store endringer i befolkningen på Slemmestad etter 2001 – endringer som kan knyttes til lokalidentiteten – har jeg brukt SSBs digitale verktøy for å finne sammenlignbare tall for 2011. Folketellingen i 2011 var den første som ble gjennomført uten bruk av spørreskjema, og

den er utelukkende utarbeidet med bakgrunn i offentlige registre.⁶ For denne oppgaven har ikke dette vært et problem, da alle statistikkene som var viktige for meg, ble videreført. En eventuell feilkilde som kan ha påvirket dette, er folketellingenes geografiske avgrensninger til kommunene. Slemmestad ligger svært nær grensen til Asker, og befolkningsøkningen har medført at en del boliger som kulturelt og historisk har vært tilknyttet Slemmestad, nå ligger i Asker kommune. Også selve industriområdet på Slemmestad ligger delvis over grensen. Dette kan ha medført at spesielt statistikkene over pendling muligens har gitt seg et noe underlig utslag. Jeg mener imidlertid at dette bare gjelder i mindre tilfeller, og at hovedtrendene som blir presentert i denne oppgaven er korrekte.

Større utfordringer har jeg hatt med statistikk over valg. SSB har dette tilgjengelig kun for kommunene og ikke for grunnkretser og mindre steder. Røyken kommune har heller ikke kunnet frembringe dette materialet. Jeg måtte derfor forholde meg til en oversikt som ble trykt i jubileumsskriftet for Røyken Høyre. Der gikk oversikten bare frem til 1991. En fullstendig oversikt over stemmegivningen på Slemmestad frem til 2011 ville ha bidratt til å gi et mer komplett bilde av stedets politiske utvikling.

Intervjuene er tatt med som en supplerende kilde. Jeg har snakket med to personer jeg mener kunne komme med informasjon som støttet opp under kildematerialet i denne oppgaven, eller som kunne bidra med andre relevante opplysninger. Som det siste har sokneprest Rolf Erik Hanisch bidratt med innspill. Han er innflytter og står slik sett litt på siden av lokalsamfunnet. Han ble tilsatt som prest på Slemmestad i 2000 og har derfor ingen tilknytning til det gamle industrisamfunnet. Som hans motsetning (i så måte) har Rolf Karlsen bidratt med nyttig informasjon. Han er oppvokst på Slemmestad, og der bor han fremdeles. Karlsen har selv arbeidet mange år på sementfabrikken, og han har lenge vært en sentral drivkraft i det lokale kulturlivet.⁷

Noen betraktninger over den metodiske tilnærmingen må også få plass en i en historiefaglig oppgave. Kildematerialet er selvsagt blitt gjenstand for kildekritikk. Som enhver oppgave handler også denne om beretningenes ekthet, m.a.o. om hvorvidt beretningene som ligger til grunn, er korrekte. Ikke minst handler det om å bedømme ståstedet til de som har skrevet materialet eller latt seg intervjuet til denne studien. Det bør også nevnes at jeg behandler deler

---

⁶ <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/folketelling-uten-skjema>. Besøkt 9. november 2014.

⁷ Intervjuet med Rolf Karlsen har jeg i sin helhet som en lydfil.

av litteraturen om Slemmestad både som levning og som beretning.⁸ Det vil si at jeg bruker deler av den både som beretninger om hva som faktisk skjedde på Slemmestad, og i noen tilfeller som en levning som sier noe om samfunnet og miljøet de ble skrevet i.

I mitt forsøk på å si noe om utviklingen av lokalidentiteten på Slemmestad, er jeg ute etter fellestrekk for lokalsamfunnet. For å kunne si noe generelt om befolkningen der, benytter jeg meg av statistikk fra folketellingene. Men selv om statistikken gir et bilde av generelle trekk i befolkningen og dens utvikling, noe jeg her mener er relevant, er det noen farer forbundet med bruken av statistikk. Kjeldstadli diskuterer muligheten for å begå det som blir kalt *nivåfeilslutning*. Det innebærer at man ved å se på statistikk over en gruppe, konkluderer med at statistikken forteller oss de enkelte delene i denne gruppen.⁹ Et konkret eksempel kan være at jeg ut fra valgstatistikken vet at over 50 % av velgerne på Slemmestad stemte Arbeiderpartiet, men da kan jeg ikke konkludere med at de dermed arbeidet på sementfabrikken. Ved å sette statistikk opp mot og i sammenheng med det historiske materialet jeg bruker, kan jeg komme nærmere korrekte slutninger. Slik kan jeg lettere gjøre rede for hensikten med min undersøkelse.

Som all annen historiefaglig forskning eller fremstilling, er også denne oppgaven et grunnleggende forsøk på å være objektiv. Bak alle slutninger ligger det argumentasjon basert på kildemateriale og litteratur. En utfordring som er knyttet til valget av tema og objekt i oppgaven, er mitt eget ståsted. Jeg er selv fra Slemmestad, og de første 19 årene av mitt liv bodde jeg på det stedet som er gjenstand for undersøkelsen. I den grad jeg er preget av lokalidentiteten på Slemmestad, så er det den postindustrielle, ettersom jeg bare var ett år da sementfabrikken ble nedlagt. Gjennom arbeidet har jeg vært bevisst på min personlige tilknytning til oppgavens tema, og ønsket om å fremstå som objektiv har hatt høy prioritet. Jeg håper den innstillingen preger fremstillingen.

Sentrale begreper

I det følgende bruker jeg noen begreper som bør forklares og defineres. Jeg bruker Christiania Portland Cementfabrik (CPC) om bedriften på Slemmestad, eller som et overordnet begrep for firmaet. Norcem blir brukt på den samme måten for tiden etter fusjonen.¹⁰ Begrepet

---

⁸ Kjeldstadli, Knut 1999, *Fortida er ikke hva den en gang var*, ss. 169–175.

⁹ Kjeldstadli, Knut 1999, ss. 233–235.

¹⁰ Se kapittel 2.

‘tettsted’ står sentralt i oppgaven. Definisjonen som ligger til grunn, er SSBs egen.¹¹ I folketellingen i 1890 blir Slemmestad for første gang definert som et eget tettsted. Ettersom definisjonen av et tettsted bygger på avstand mellom bebyggelse, blir Slemmestad etter hvert en del av det sammenhengende tettstedet Oslo. Samtidig vokser Slemmestad sammen med nabetettstedet Nærnes. I min oppgave betyr begrepet ‘tettsted’ alltid det geografiske området Slemmestad – dersom ikke annet er spesifisert. Jeg ser altså bort fra at Slemmestad statistisk sett ikke lenger er et eget avgrenset tettsted.

Jeg kaller også Slemmestad et ‘ensidig industristed’. Begrepet er hentet fra geografisk litteratur. Det innebærer at en industribransje står for minst halvparten av industrisysselsettingen på stedet, og at minst 25 % av den yrkesaktive befolkningen arbeider innenfor denne bransjen.¹²

Definisjonen av et lokalsamfunn har jeg lånt fra Aud Mikkelsen Tretvik (2004):

Lokalsamfunn er eit geografisk avgrensa busetnadsområde med visse felles politisk/administrative primærinstitusjonar der innbyggjarane har mangesidig kontakt med kvarandre. Området kan vere samansett sosialt, økonomisk og kulturelt. Kontakten er normalt hyppigare internt enn på tvers av områdegrensene, og mellom innbyggjarane finst det eit opplevd fellesskap med både positive og negative forteikn.¹³

Slemmestad oppfyller kravene som her er stilt til et lokalsamfunn. Dermed kan tettstedet studeres som en enhet. At Slemmestad er et lokalsamfunn er også en forutsetning for at det eksisterer en egen lokalidentitet. Hvorvidt definisjonen ovenfor passer dårligere etter de endringene Slemmestad gjennomgikk mot slutten av 1900-tallet, blir derfor også et spørsmål jeg vil søke å besvare.

Identitet i historiefaget har ofte vært knyttet til debatten om at historieforskning brukes til å legitimere en stat, en gruppe eller et politisk syn. Det er også blitt debattert i hvilken grad historikere skal bidra til at deres arbeid brukes til å støtte opp om, eller skape nye, felles

---

¹¹ <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/bef tett/aar/2014-07-01>. Besøkt 10. november 2014.

¹² Jf. f.eks. Hansen, Jens Christian 1996, «Industriell utvikling og tettstedsvekst», i *Norsk Geografisk Tidsskrift*, nr. 2/3, 1996.

¹³ Tretvik, Aud Mikkelsen 2004: *Lokal og regional historie*, s. 9.

identiteter.¹⁴ Selv om det kunne ha vært interessant å diskutere i hvilken grad jeg i denne oppgaven er med på å bidra til en generell debatt om identitet på Slemmestad, er denne studien først og fremst et forsøk på å beskrive lokalidentiteten på Slemmestad over en tidsperiode. Derfor bruker jeg i den videre fremstillingen begrepene ‘lokalidentitet’ og ‘identitet’ som en betegnelse på hva befolkningen i Slemmestad har tenkt, ment og sagt om fellesskapet i lokalsamfunnet, og i hvilken grad tilhørighet, tradisjoner og skikker har preget dette fellesskapet.

---

¹⁴ Se f.eks. Kjeldstadli, Knut 1999, ss. 23–30, eller Niemi, Einar 2006: *Identitet i historieforskningen – Begrepsbruk og bevisstgjøring. En forskningshistorisk skisse*. I *Heimen*, nr. 3, 2006.

Kapittel 2. Bakgrunn

Slemmestad er et tettsted i Røyken kommune. Det ligger i Buskerud fylke, langs Oslofjorden. Slemmestad grenser til Asker kommune i Akershus fylke. Opprinnelig var Slemmestad en jordbruksbygd, men stedet endret karakter i og med etableringen av Christiania Portland Sementfabrikk tidlig på 1890-tallet. Slemmestad utviklet seg til å bli et ensidig industristed med svært sterke bånd mellom lokalsamfunnet og hjørnesteinsbedriften. Som jeg vil vise i oppgaven, dannet disse båndene en lokalidentitet som også var knyttet til sementfabrikken på stedet. I oppgavens hoveddel vil jeg belyse hvordan denne lokalidentiteten endret seg, og i hvilken grad den gjorde det som følge av nedleggelsen av fabrikken.

Hensikten med dette kapitlet er å gi en oversikt over Slemmestads historie og utvikling. Denne oversikten er helt sentral for å forstå stedets lokalidentitet. Jeg vil her gjøre leseren bedre rustet til å forstå problemstillingen i oppgavens hoveddel. Videre vil jeg kort beskrive Slemmestads utvikling og historie fra et tettsted med gårdsbruk, gjennom industrialderen og frem til dagens lokalsamfunn.

Fra småbruk og jord til støv og betong

På 1800-tallet var Slemmestad en bondebygd som stort sett besto av gårder. De største gårdene var øvre og nedre Slemmestad, samt gården Lillelien. På den tiden var befolkningstallet så lite at det ikke kunne kalles et tettsted, og det fantes ingen større arbeidsplasser på stedet. Det var en ny produksjonsmetode av sement som la grunnmuren for tettstedsdannelsen på Slemmestad. Portlandsement ble første gang fremstilt i England i 1824. Den spredte seg raskt, og nye sementfabrikker ble lagt til steder med naturlige kalkforekomster.¹⁵ Det var håpet om å finne kalk som fikk et svensk-tysk selskap til å starte industrieventyret på Slemmestad. I november 1888 startet man *Christiania Cement Aktie-Bolag*, og man gikk i gang med å bygge den første fabrikken.¹⁶ Selskapet gikk imidlertid konkurs da det raskt viste seg at den kalken som fantes på Slemmestad, var uegnet til sementproduksjon. I 1892 ble restene av boet kjøpt opp av forretningsmenn fra hovedstaden. De kom inn med frisk kapital og kjøpte Langøya utenfor Holmestrand. Der ble kalkstein utvunnet og fraktet til Slemmestad sjøveien. Dermed ble *A/S Christiania Portland*

---

¹⁵ <http://snl.no/sement>. Besøkt 7. november 2014.

¹⁶ Martinsen, Terje 2004, *Røyken – Bygda og menneskene 1840–1940*, s. 274.

Cementfabrik (CPC) en realitet.¹⁷ Norges eneste sementfabrikk etablerte seg på Slemmestad, og det skulle gå 25 år før de fikk norske konkurrenter. Ved etableringen av sementfabrikken ble også tettstedet Slemmestad etablert; statistisk dukket det opp som tettsted allerede i folketellingen i 1890 (se også ovenfor, under overskriften «Sentrale begreper»).¹⁸

Utviklingen av lokalsamfunnet på Slemmestad fulgte på mange måter sementfabrikkens utvikling. Bortsett fra noen få år med økonomiske kriser og dårlig produksjon, steg folketallet på Slemmestad gjennom hele 1900-tallet. Industriarbeidsplasser fører med seg industriarbeidere, så også på Slemmestad. Fra begynnelsen av ble lokalsamfunnet på Slemmestad knyttet til arbeiderbevegelsen, og dette fikk store konsekvenser for stedet og kommunen. En fyldig gjennomgang av Slemmestad Arbeiderforening og den politiske utviklingen behandles i kapittel 3 og 4.

Forholdet mellom fabrikkledelsen og arbeiderne preger mye av stedets tidlige historie. Det medførte at mye ble gjort for å bedre forholdene for arbeiderne. Fabrikkledelsen startet tidlig med byggingen av arbeiderboliger; dette var de første boligene i Røyken kommune som fikk innlagt elektrisitet.¹⁹ Boligbyggingen var kanskje det viktigste bedriften gjorde for sine ansatte, men det var langt fra det eneste. De sto for byggingen av offentlige bad, og de var den avgjørende bidragsyter da det kom til etablering og bygging av både lokal kirke, feriehem og helsevesen. Det kommunen ikke hadde mulighet til å gjøre, kunne CPC bidra med.

Det er mange eksempler på at fabrikkledelsen engasjerte seg for å skape et bedre lokalmiljø på Slemmestad. Som nevnt ovenfor, hadde den på mange måter et slags kommunalt ansvar for sine arbeidere og innbyggerne. De tette båndene som ble knyttet mellom sementfabrikken og lokalmiljøet var med på å definere hele Slemmestad som lokalsamfunn. Alle som bodde der, hadde et forhold til sementfabrikken, selv om de ikke var ansatt. Det var også slik stedet ble oppfattet utenfra; Slemmestad var fra begynnelsen synonymt med sementfabrikken.

Foreninger, lag og lokalavis

Med en stadig større befolkning og et sammensveiset lokalsamfunn ble det dannet mange foreninger og lag på Slemmestad. Industriarbeiderne på fabrikkens var tidlig ute, og allerede i

---

¹⁷ Martinsen, Terje 2004, s. 274.

¹⁸ Myklebost, Hallstein 1960, *Norges tettbygde steder 1875–1950*, s. 135.

¹⁹ Martinsen, Terje 2004, s. 318.

1896 dannet de Slemmestad Arbeiderforening.²⁰ I kapittel 3 gjennomgår jeg detaljert en del foreninger og lokale lag jeg mener spesielt bidro til å skape en lokalidentitet, deriblant Slemmestad Arbeider forening. Utenom dem har det også vært sanitetsforeninger, speiderforening, revygrupper som harselerte med «borgerskapet», sosialistiske ungdomsorganisasjoner som mottok årlig støtte av Arbeiderforeningen, bygging av Folkets Hus og kinodrift. Det har også vært flere organisasjoner som har drevet med musikk, sang og dans. De var alle fritidstilbud for Slemmestads befolkning som direkte eller indirekte ble støttet av hjørnesteinsbedriften.²¹

Av andre tiltak som har hatt betydning for Slemmestad er opprettelsen av en lokalavis for Røyken og Hurum. I 1976 utkom første utgave av *Små Nytt for Røyken og Hurum*, som den første lokalavisen som dekket Slemmestad. Tidligere ble området dekket i *DT&BB* (dagens *Drammens Tidende*) og *Fremtiden*. Det var *DT&BB* som sto for utgivelsen av den nye lokalavisen.²² De hadde til å begynne med én ansatt, Jorun Lillelien Kaspersen, som siden skulle bli lokalavisens redaktør. Til å begynne med hadde lokalavisen hovedsete i Slemmestad, men etter hvert flyttet den til nye lokaler i Sætre i Hurum. I dag heter den *Røyken og Hurums avis*, men den blir fremdeles bare kalt *Smånytt*. Det er en typisk lokalavis som er preget av de nære ting og ofte utpregede «gladsaker». Meningen var å bringe stoff fra «grasrota, – ja gjerne fra under grasrota om nødvendig».²³ Lokalavisen tok befolkningens side i kampen mot nedleggelse av sementfabrikken. De oppfordret hele lokalsamfunnet til å legge ned arbeidet og kjempe imot.²⁴ Selv om avisen sent så dagens lys på Slemmestad, ble den helt klart en integrert del av lokalsamfunnet.

Industrivekst, befolkningsvekst og vekst i det lokale mangfoldet

Sementproduksjonen på Slemmestad fortsatte under og etter andre verdenskrig. Det var kommet flere sementfabrikker i Norge, og i 1968 fusjonerte CPC på Slemmestad, Dalen-Portland Cementfabrik i Brevik og Telemark og Nordland Portland Cementfabrik i Kjøpsvik i Tysfjord. Dette ble til Norcem, som senere skulle ekspandere videre. I dag eies Norcem og

---

²⁰ Se kapittel 3.

²¹ Martinsen, Terje 2005, ss. 185–224.

²² Martinsen, Terje 2005, ss. 329–333.

²³ Martinsen, Terje 2005, s. 329.

²⁴ Martinsen, Terje, 2005, s. 239.

fabrikkene på Kjøpsvik og Brevik av tyske HeidelbergCement.²⁵ Alle fabrikkene ble opprettholdt ved fusjonen.

På Slemmestad hadde man lenge vurdert mulighetene for å utvide industriproduksjonen. Et naturlig område man kunne unytte, var produksjon av eternittplater. Eternitt inneholder 9 deler sement og 1 del asbest og ble brukt til å lage byggematerialer. Disse ble for det meste brukt på tak og yttervegger.²⁶ Eternittfabrikken sto ferdig i 1941, men på grunn av dårlig tilgang på asbest under krigen kom ikke produksjonen skikkelig i gang før på slutten av 1940-tallet. Den nye fabrikkbygningen ble lagt til CPCs tomt på Bjerkås, noen hundre meter fra sementfabrikken, men over grensen til Asker kommune. Selv om fabrikkene lå i to forskjellige kommuner (og til og med i to forskjellige fylker), var eternittfabrikken eller «Eternitten», som den raskt ble hetende, en del av industrimiljøet på Slemmestad. På det meste var det ansatt 400 mann på fabrikk.²⁷

Eternittfabrikken på Slemmestad er et heller sørgelig kapittel i lokalhistorien. Arbeidet med asbest førte til at mange av arbeiderne ble syke, og på 1960-tallet fikk de første påvist *asbestose*. Asbestose kan utvikles hos personer som er blitt eksponert for asbest. Den som rammes, pådrar seg arrdannelser i lungene og får sterkt nedsatt lungekapasitet.²⁸ Etter at det ble klarlagt en sammenheng mellom arbeid på eternittfabrikken og sykdommen, vedtok man å legge ned produksjonen av eternitt på Slemmestad. Dette ble gjort ved nedtrapping over en toårsperiode. I 1978 stengte fabrikkens dører for godt.²⁹

I et forsøk på å erstatte de arbeidsplassene som ble borte med eternittfabrikken, etablerte Norcem en ny fabrikk på området. Zanda taksteinsfabrikk sto ferdig i 1978 og utnyttet sementproduksjonen på Slemmestad.³⁰ Denne fabrikk ble drevet videre også etter nedleggelsen av sementfabrikken; med omtrent 90 industriarbeidsplasser hjalp den til med å gjøre nedbemanningsprosessen på sementfabrikken lettere.³¹ Også denne fabrikk er nedlagt i dag. I 1982 anla Vestfjorden Avløpsselskap (VEAS) sitt nye, store renseanlegg på Slemmestad. Det ligger på fylkesgrensen mellom Akershus og Buskerud. Dette er et samarbeid mellom Oslo, Asker og Bærum. Det ble startet for å finne en bedre løsning for

---

²⁵ http://snl.no/Norcem_AS. Besøkt 7. november 2014.

²⁶ Martinsen, Terje 2005, ss. 144–145.

²⁷ Martinsen, Terje 2005, ss. 143–145.

²⁸ <https://sml.snl.no/asbestose>. Besøkt 7. november 2014.

²⁹ Martinsen, Terje 2005, s. 145.

³⁰ Gartmann, Frithjof 1990, *Sement i Norge 100 år*, s. 265.

³¹ Martinsen, Terje 2005, ss. 281–282.

rensing av kloakk, og for å bedre vannkvaliteten i Oslofjorden. Røyken kommune var lenge med i samarbeidet, men trakk seg ut og leier i dag kapasitet ved rensanlegget.³² Også VEAS bidrar med en del arbeidsplasser som ikke var knyttet til Norcem på Slemmestad. Med både nyetableringer og økning i sementproduksjonen, steg folketallet på Slemmestad etter andre verdenskrig. Sammen med industriarbeiderne fikk lokalsamfunnet også mennesker som arbeidet i servicenæring og offentlig tjenesteyting.

Toppåret for sementproduksjon var i 1973. Da ble det produsert 1 082 667 tonn sement på fabrikken på Slemmestad. Etter dette gikk det gradvis nedover. Men fabrikken var lønnsom, og det var ingen som så for seg en nedleggelse. Sement var et produkt man alltid kom til å trenge, og på Slemmestad hadde man alltid sagt at «en jobb på fabrikken var like sikker som penger i banken».³³

Nedleggelse og nytt liv

Da beskjeden om nedleggelsen nådde Slemmestad våren 1983, reagerte alle med sjokk.³⁴ Ingen kunne forstå hvordan Norcem kunne legge ned en fabrikk som gikk med overskudd. Men sementproduksjon er en energikrevende prosess, og selv om etterspørselen etter sement var stor, kjente bedriften oljekrisen godt. Ledelsen i Norcem begynte å se seg om etter en mulighet til å kutte kostnader; tre sementfabrikker i Norge var kanskje for mye. Fabrikkene i Norge produserte mye mer enn forbruket av sement innenlands. Sementfabrikken i Kjøpsvik i Nordland var fabrikken som etter bedriftsøkonomiske hensyn hadde vært mest gunstig å legge ned. Ledelsen i Norcem fikk beskjed av departementet at dette ikke var mulig av distriktpolitiske grunner. Regjeringen og staten var delaktige i den prosessen, og valget falt på Slemmestad.³⁵ Der forsøkte innbyggerne alt, men til tross for store protester og iherdig engasjement, ble nedleggelsen vedtatt. Det hørtes utrolig ut for folk på stedet, som sa: «Det siste året hadde vi et overskudd på 25 millioner kroner, mens Kjøpsvik faktisk gikk med underskudd.»³⁶ Også Røyken kommune engasjerte seg i saken. I kommunestyret var det bred politisk enighet om sementfabrikkens betydning for lokalsamfunnet og for kommunen, men ingen politiske partier på Stortinget ville fremme en sak som ville føre til nedleggelse i Kjøpsvik.

---

³² Martinsen, Terje, 2005, s. 239.

³³ Martinsen, Terje, 2005, s. 273.

³⁴ Martinsen, Terje, 2005, s. 270

³⁵ Martinsen, Terje, 2005, ss. 272–273.

³⁶ Martinsen, Terje, 2005, s. 273.

I 1985 ble sementovnene slått av. Driften ble videreført med halvfabrikata fra fabrikken i Brevik i noen år, men i 1989 var det helt slutt. Industrieventyret på Slemmestad var over – 101 år etter de første ideene om en sementfabrikk på stedet. Norcem A/S gikk godt, og fordi Slemmestad hadde hatt en sentral plass i Norcem og norsk sementhistorie, skulle nedtrappingen og nedleggelsen skje uten at en eneste ansatt ble oppsagt. Dette lovet ledelsen i Norcem Slemmestad Arbeiderforening; foreningen hadde vært bekymret for hva som skulle skje med mennesker som hadde hatt hele sitt yrkesaktive liv på fabrikken på Slemmestad. For å innfri dette løftet, benyttet Norcem seg av tiltak som førtidspensjonering, omskolering og jobbtilbud i andre deler av konsernet.³⁷ Det gode forholdet mellom Slemmestad Arbeiderforening og fabrikkledelsen på Slemmestad ble tross alt stående – også gjennom nedleggelsesårene. Dette vitner om svært tette bånd mellom den lokale bedriften, de som arbeidet der og lokalsamfunnet rundt fabrikken.

Mange industristeder rundt omkring i landet led samme skjebne på 1970- og 80-tallet. Jens Christian Hansen har gjennom et arbeidsnotat vist at industristedets tilknytning til større arbeidsmarkeder var avgjørende for stedets videre utvikling og varige skjebne.³⁸ Slemmestads geografiske beliggenhet sentralt på Østlandet var en viktig faktor for at stedet kunne fortsette utviklingen. Folketallet fortsatte å øke, og livet på Slemmestad gikk videre. Den dag i dag står fabrikkområdet på Slemmestad fortsatt nærmest intakt. På den gamle tomten er det nå etablert noen næringseiendommer og boliger. I dag ligger Bjerkås Næringspark i lokalene til den gamle eternittfabrikken; næringsparken inneholder flere småbedrifter og en del arbeidsplasser. De gamle betongsiloene blir brukt til lagring og omplassering av sement fra andre fabrikker. Hele området fremstår i dag som et minnesmerke over industrisamfunnet Slemmestad. Selv om det har vært flere planer for hva man skal gjøre med området, og man de siste årene har snakket om å gjøre Slemmestad til en «fjordby», er fremdeles ikke noe konkret gjort. Industrien er borte og befolkningen er igjen.

Hva arbeider folk på Slemmestad med i dag? De jobber med alt, men den store forskjellen er at de ikke er industriarbeidere, og de fleste jobber ikke på Slemmestad. I løpet av de siste 130 årene har Slemmestad blitt forvandlet fra en liten jordbruksbygd til et industristed med en

---

³⁷ Martinsen, Terje, 2005, s. 276.

³⁸ Hansen, Jens Christian 1997, Arbeidsnotat nr. 9/1997, *Industristedsutviklingen i Norge – Et historisk perspektiv*.

sentral hjørnesteinsbedrift, og helt frem til dagens boligområde med en stor andel pendlere i befolkningen. Lokalmiljøet preger de som bor der, og endringene på Slemmestad har preget befolkningen der. I denne forbindelse er det verdt å spørre: Har folk på Slemmestad fremdeles en lokalidentitet som er knyttet til sementfabrikken – over 20 år etter at den ble nedlagt? Og hvordan har lokalidentiteten på Slemmestad endret seg opp gjennom industriperioden? Hva tenker lokalbefolkningen om seg selv og stedet de bor på? Hva tenker andre om Slemmestad? Dette er spørsmål jeg vil belyse nærmere i de følgende kapitlene. Aller først skal jeg se spesielt på årene som kan beskrives som industriepokens gullalder på Slemmestad.

Kapittel 3. Slemmestadidentiteten under industriens storhetstid.

Gjennom nesten hele 1900-tallet var Slemmestad et industristed med svært tette bånd mellom sementfabrikken og befolkningen som bodde der. Det tok lang tid før Slemmestad ble en del av et større arbeidsmarked, og befolkningen var stabil. Det var lite gjennomtrekk. Under disse forholdene ble det dannet en lokal identitet. Det å være fra Slemmestad var noe eget. I det følgende skal jeg gjøre rede for dette. I denne oppgaven har jeg valgt å kalle det *den gamle slemmestadidentiteten*. Det er denne jeg skal presentere her. Kort sagt, hva var og hvem var de som bodde på Slemmestad gjennom årene med sementproduksjon?

Det ble produsert sement på Slemmestad i nesten 100 år. De som bodde der i både 1910 og 1960, opplevde nok at mye var forandret i løpet av de årene; på 50 år hadde lokalsamfunnet utviklet seg videre. Men grunnen til at det var et lokalsamfunn på Slemmestad, var den samme. Sementfabrikken var like viktig i 1960 som på begynnelsen av 1900-tallet. I likhet med resten av landet gjennomgikk Slemmestad store endringer gjennom 1900-tallet. Dette gjorde seg også utslag i lokalidentiteten og hva Slemmestadfolk tenkte om seg selv og stedet de bodde på. Selv om lokalsamfunnet endret seg mye gjennom denne perioden, mener jeg vi kan se en felles identitet som preger de som bor, jobber og vokser opp på Slemmestad. Det følgende kapitlet vil bli presentert delvis kronologisk, men det er inndelt i temaer jeg mener på forskjellige måter har preget lokalidentiteten. Dette gjør jeg for å belyse eventuelle endringer i lokalidentiteten – etter hvert som lokalsamfunnet på Slemmestad forandret seg opp gjennom 1900-tallet. Etersom det i denne oppgaven er tale om et steds felles identitet, så er alt innbyggerne gjorde *sammen*, av stor betydning. Det er derfor viktig for meg å se nærmere på foreningslivet på Slemmestad. Jeg har valgt å fokusere spesielt på to foreninger som jeg mener sier noe vesentlig om den gamle identiteten: Slemmestad Arbeiderforening og Slemmestad Idrettsforening. Valget av disse foreningene er gjort med bakgrunn i et solid kildemateriale. Foreningene representerer de generelle trekkene i foreningslivet på Slemmestad. Jeg skal også se nærmere på utviklingen av boliger og pensjonistboliger etter andre verdenskrig. Kort skal jeg også se på hvordan Slemmestads innbyggere forholdt seg til en del forskjellige hendelser og andre mennesker gjennom perioden da industridriften var på sitt største. Jeg starter med foreningene.

Slemmestad Arbeiderforening

Slemmestad virker uhyggelig med den av en sementørken ødelagte vegetation og de i forhold til stedets størrelse kjæmpemæssige fabriker, som laa der som vældige forhistoriske mastodonter. Men her er proletariatets hjemsted – her har vi en av fylkets sterkeste bolsjevikreder, og hele befolkningen herute er gjennemsyret av den revolutionære tankegang.³⁹

Eugene Olaussen i *Fremtiden*, 24. november 1921

Saa aa si all samfundsvirksomhet i den lille by Slemmestad drives av arbeiderbevegelsen, og det paa en utmerket maate.⁴⁰

Opp gjennom årene har tettstedet Slemmestad vært nært knyttet sammen med norsk arbeiderbevegelse. Sitatet ovenfor kan stå som et eksempel på en viktig grunn til at det er slik: Slemmestad Arbeiderforening. I det følgende skal jeg gjøre rede for hvordan foreningen, gjennom årene med industridrift, har preget lokalidentiteten på stedet. Ettersom tettstedet Slemmestad oppsto sammen med sementindustrien, er det naturlig at stedet og befolkningen ble knyttet til fabrikken og CPC som bedrift. Jobben på sementfabrikken knyttet også arbeiderne formelt sammen. Faglige fellesinteresser blant arbeiderne og befolkningen skapte den første organiserte foreningen på Slemmestad.

Slemmestad Arbeiderforening ble stiftet 26. april 1896.⁴¹ I begynnelsen var den unge foreningen mest opptatt av lokale forhold på og utenfor arbeidsplassen, men gjennom innmeldelsen i Arbeidsmannsforbundet i 1901 kom også innmeldelsen i Det Norske arbeiderparti (DNA), og møtet med sosialistisk politikk.⁴² Dette ble styrket ytterligere i 1900, da Slemmestad Arbeiderforening var sterkt delaktige i stiftelsen av Røyken Arbeiderparti.⁴³ Stiftelsen av lokalpartiet medførte at de organisatoriske forbindelsene til arbeiderne ved sementfabrikken på Slemmestad var komplett, med lokalforening, kommuneparti, landsdekkende parti og lokalforening, landsdekkende forbund og landsorganisasjon (Arbeiderforeningen meldte seg inn i LO i 1899). I 1903 hadde arbeiderene på fabrikken – og

---

³⁹ Sitat hentet fra Eugen Olaussen, skrevet i avisen *Fremtiden* 24. november 1921, gjengitt på tittelsiden i Andresen, Erik 1977.

⁴⁰ Nilsen, Rudolf, i *Norges Kommunistblad*, 1. mai 1925.

⁴¹ Karlsen, Tor K., *Slemmestad Arbeiderforening*, 1996, s. 8.

⁴² Andresen, Erik 1977, ss. 3–5.

⁴³ Andresen, Erik 1977, ss. 3–5.

lokalsamfunnet på Slemmestad – kommet frem til en faglig og politisk organisering som skulle bli fulgt i årtier fremover.⁴⁴

Allerede i de første årene i Arbeiderforeningens levetid ser vi eksempler på at man gikk inn for saker som skulle komme felleskapet på Slemmestad til gode. Skikkelig postombæring, dannelsen av hjelpekasse, leselag og kommunal kontordag på stedet er eksempler på dette. Nevnes spesielt bør Slemmestad Arbeiderforenings arbeid med å etablere arbeideravisen *Fremtiden* for Drammen og omegn. Fra starten kjøpte Arbeiderforeningen andel i avisen, og i 1910 ble det vedtatt obligatorisk abonnement på *Fremtiden* for foreningens medlemmer.⁴⁵ At *Fremtiden* blir utbredt på Slemmestad, er selvsagt med på å bevisstgjøre befolkningen politisk, samt knytte den til arbeiderbevegelsen. En annen konkret kampsak de første årene var ønsket om et foreningslokale. Etter forespørsel fra Arbeiderforeningen sa fabrikkledelsen seg villig til å stille med tomt og hjelp så lenge det ikke ble drevet politisk aktivitet i lokalet. Dette kom imidlertid ikke på tale for foreningen, som skrapte sammen nok penger og bygde Folkets Hus på dugnad.⁴⁶ Huset sto ferdig i oktober 1900 og ga nok, som Andresen (1977) påpeker, Arbeiderforeningen et løft. De hadde klart å skaffe seg sitt eget lokale – uten hjelp fra CPC. Dette viser også at det var viktig for foreningen å drive politisk arbeid.

De neste årene for Slemmestad Arbeiderforening ble preget av kamp mot ledelsen i CPC. Det ble kjempet frem en tariffavtale, og allerede i 1918 fikk de gjennomslag for den store kampsaken: 8-timersdagen. Her ser vi at Slemmestadarbeiderne var tidlig ute, og at de fikk gjennomslag for kampsakene sine. 8-timersdagen ble ikke lovfestet før i 1919. Det var mange arbeidskonflikter i perioden – både streiker og lockout – men gjennom aksjonene klarte Arbeiderforeningen å bedre lønns- og arbeidsvilkårene på Slemmestad.⁴⁷ I årene mellom 1910 og 1930 ble deler av norsk arbeiderbevegelse radikalisert. Dette gjaldt også Slemmestadarbeiderne, hvor ideene fra *Fagopposisjonen av 1911* gjorde seg gradvis gjeldende. Først og fremst handlet det om at arbeiderne gikk til *direkte aksjoner* for å få igjennom kampsakene. For meg er det viktig å påpeke at arbeiderne på sementfabrikken sto sammen – gjennom Arbeiderforeningen – for å bedre sin egen hverdag. Andresen hevder i sin oppgave at det var de lokale forholdene under første verdenskrig, og dyrtiden, som gjorde at

---

⁴⁴ Det bør nevnes at det i begynnelsen var to konkurrerende foreninger på Slemmestad. I tillegg til Slemmestad Arbeiderforening, hadde man i en kort periode en forening som var tilknyttet partiet Venstre. Denne foreningen forsvinner ut av kildene i 1898, så stor betydning kan den ikke ha fått. Jf. Karlsen, Tor K. 1996, s. 12.

⁴⁵ Andresen, Erik 1977, ss. 6–7.

⁴⁶ Andresen, Erik 1977, s. 10.

⁴⁷ Karlsen, Tor K. 1996, ss. 14–21.

Slemmestadarbeiderne valgte å følge den radikale delen av arbeiderbevegelsen. Han skriver at det var mangelen på resultater gjennom forhandling som førte til aksjonene. Andresen påpeker også at resultatene som ble kjempet frem, viser at CPC var avhengig av arbeiderne; Slemmestad lå så isolert til at kostnadene ved å skaffe annen arbeidskraft gjorde bedriften ettergivende.⁴⁸ Det siste ble tydelig i en sak fra 1920. Arbeiderne la frem krav om høyere lønn og lengre ferie. CPC avslo, og igjen endte det med streik. For å få i gang driften på fabrikken igjen, kom bedriftsledelsen med et nytt forslag. Dette forslaget mente Norsk Arbeidsgiverforening (NAF) var for godt, og det hele endte med at CPC ble ekskludert fra NAF.⁴⁹ Bedriftsledelsen på Slemmestad var så avhengig av arbeidsstokken sin at de trosset sitt eget forbund. På 20 år hadde Slemmestad Arbeiderforening blitt en maktfaktor i lokalsamfunnet. I 1920 var det ansatt 584 personer på fabrikken på Slemmestad; organisasjonsgraden blant de ansatte var på 100 prosent.⁵⁰ Vi kan trygt konkludere med at på under 30 år ble Slemmestadsamfunnet knyttet svært tett sammen med arbeiderbevegelsens tanker og ideer.

Til å begynne med hadde alle arbeiderne på Slemmestad vært organisert i Slemmestad Arbeiderforening. I 1912 brøt reparatørene (faglærte arbeidere) ut og dannet en egen forening, tilsluttet Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund. Senere ble det også dannet en forening for snekkere, samt Slemmestad Brygge- og Pakkhusforening.⁵¹ Dette var en naturlig utvikling, og alle foreningene samarbeidet godt om de felles kampsakene. Dette fortsatte da det kom til splittelser i DNA på 1920-tallet. Alle foreningene på Slemmestad var enige om å følge DNA da de sluttet seg til *Komintern* i 1919. Da DNA ble splittet i 1923, valgte Slemmestad Arbeiderforening å bli værende i DNA, mens reparatørforeningen og bryggearbeiderne meldte seg inn i Norges Kommunistiske Parti (NKP).⁵² Selv om arbeiderforeningene på Slemmestad var medlem av forskjellige partier, opprettholdt de det gode samarbeidet.⁵³ I 1923 ble Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund (NKIF) startet, og alle arbeiderforeningene på Slemmestad ble medlem her. Jorunn Bjørgum viser i sin bok om NKIF at Slemmestad Arbeiderforening var enstemmig for forslaget om å opprette et eget forbund.⁵⁴ Slemmestad Arbeiderforening fikk også en mann valgt inn i styret. Etter krav fra styret i NKIF ble alle

---

⁴⁸ Andresen, Erik 1977, ss. 42–46.

⁴⁹ Karlsen, Tor K. 1996, s. 22.

⁵⁰ Karlsen, Tor K. 1996, s. 22.

⁵¹ Karlsen, Tor K. 1996, s. 17.

⁵² Karlsen, Tor K. 1996, s. 23.

⁵³ Et eksempel på dette er alle foreningenes heder til Sovjetunionens leder Lenin. På hans begravelsesdag hadde de fem minutters stillstand i arbeidet. Jf. Karlsen, Tor K. 1996, s. 23.

⁵⁴ Bjørgum, Jorunn 1973: *Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund – 50 år*, s. 576.

arbeiderforeningene på Slemmestad slått sammen til Slemmestad Arbeiderforening. Det skjedde i 1938. Man opprettholdt forskjellige faggrupper innad i foreningen, men fra 1938 var alle arbeiderne på Slemmestad igjen samlet i én fagforening.⁵⁵

Etter andre verdenskrig var Slemmestad Arbeiderforenings harde kamp for innflytelse over. Gjenreisningen av landet etter krigen skapte et enormt behov for sement, og fabrikken på Slemmestad ble utvidet og modernisert. Arbeidskonfliktene fra mellomkrigstiden var, som i resten av landet, et tilbakelagt stadium. Arbeiderforeningen fikk representanter i bedriftsledelsen, og samarbeidet var godt.⁵⁶ Det som ble kalt gullalderen i industridriften på Slemmestad – 1950-, 60- og 70-tallet – førte med seg lønns- og velstandsøkninger for hele lokalsamfunnet. En større endring i lønnsstrukturene ble gjennomført etter modell fra Norsk Hydro på Rjukan. Målet var å bli kvitt gamle, utdaterte ordninger knyttet til akkord og tillegg; likt arbeid skulle lønnes likt. Dette var noe både Arbeiderforeningen og bedriftsledelsen ønsket.⁵⁷

Lokalt hadde Arbeiderforeningen likevel opp en interessant sak til behandling: Det ble tatt opp et ønske om å gå over til en ordning som innebar at feriepengene skulle beregnes ut fra det hver enkelt hadde i lønn. Tidligere hadde det på Slemmestad vært praksis at alle arbeiderne fikk det samme i feriepengene, uavhengig av hvor mye de tjente. Tanken bak det gamle systemet var at alle skulle ha like muligheter i ferien. Dette førte til debatt i foreningen, men det nye forslaget vant frem. Hvor mye feriepengene man hadde krav på ble fra da av beregnet ut fra lønnen resten av året.⁵⁸ Saken om feriepengene er et godt eksempel på solidariteten i Slemmestadsamfunnet, hvor det lenge var selvsagt at alle skulle få utbetalt like mye i feriepengene. Uten å legge for mye vekt på at de valgte bort denne praksisen på 1960-tallet, kan dette tolkes som et tegn på at innbyggerne på Slemmestad ikke var like kollektivt innstilt.

I bakgrunnskapitlet nevner jeg etableringen og nedleggelsen av eternittfabrikken på Slemmestad. Dette ble en blandet opplevelse for Slemmestads befolkning. Alle var for flere og trygge industriarbeidsplasser. Imidlertid ble helseskadene på fabrikkens arbeidere tunge å takle for lokalsamfunnet. Som industriarbeider der sto man ikke alene. Slemmestad

---

⁵⁵ Karlsen, Tor K. 1996, ss. 25–26.

⁵⁶ Karlsen, Tor K. 1996, ss. 31–32.

⁵⁷ Bjørgum, Jorunn 1973, ss. 450–452.

⁵⁸ Karlsen, Tor K. 1996, s. 32.

Arbeiderforening fikk hjelp av NKIF og LO til å gå til sak mot Norcem. Dette gjorde de på vegne av arbeiderne som var blitt rammet av asbestose. De klarte å inngå et forlik med bedriften. Forliket innebar at det ble utbetalt kompensasjon til de som ble syke, og at Norcem – gjennom bedriftshelsetjenesten på Slemmestad – skulle følge opp de som hadde arbeidet der og de som eventuelt ble syke senere.⁵⁹ Terje Martinsen viser i sin bok om Røykens historie at det frem til 2003 hadde kommet mer enn 100 erstatningssaker som følge av arbeid på eternittfabrikken på Slemmestad.⁶⁰ Det gode forholdet mellom bedriftsledelsen, Arbeiderforeningen og arbeiderne var viktig da forliket om erstatning og helsetjenester til eternittarbeiderne ble underskrevet. Eternittsaken er en trist sak i Slemmestads historie, og en sak som alle helst skulle ha vært foruten. Men samholdet i lokalbefolkningen var med på å sikre de berørte best mulig hjelp og kompensasjon. Det viser dessuten at det ikke bare var positive hendelser som knyttet innbyggerne på Slemmestad sammen.

Den store saken for Slemmestad Arbeiderforening etter krigen kom til å bli kampen mot nedleggelsen av sementfabrikken. Som nevnt kom vedtaket om nedleggelse i 1983, med en endelig stans i produksjonen i 1989. Fra Arbeiderforeningens side ble det startet arbeid med å bevise at videre drift på Slemmestad var mulig. Det ble opprettet en egen aksjonskomité som la frem en rapport hvor de mente å ha bevis for at fabrikken hadde gått og fortsatt kom til å gå med overskudd.⁶¹ Ledelsen i Norcem, som nå styrte sementfabrikken, fastholdt sin beslutning om nedleggelse. Dagen før styremøtet ble avholdt, gikk Slemmestad ut i streik. 9. mars 1983 sto hele lokalsamfunnet stille. Det var ikke bare arbeiderne på fabrikken som la ned arbeidet, men *alle* på Slemmestad. Lærerne ved barne- og ungdomsskolen, butikker og all annen virksomhet aksjonerte sammen for videre drift av sementfabrikken.⁶² Også Røyken kommune motsatte seg vedtaket. Der hadde et samlet kommunestyre stilt seg bak kravet fra Arbeiderforeningen på Slemmestad: kravet om en uavhengig gransking av Norcems vedtak om nedleggelse.⁶³ Selv om Slemmestad Arbeiderforening kjempet en hard kamp mot Norcems ledelse, opprettholdt de det gode samarbeidet med den lokale fabrikkledelsen. Gjennom hele nedleggelsesprosessen fikk de støtte av daværende fabrikkdirektør Cato L. Christoffersen.⁶⁴ Selv etter nedleggelsen i 1989 har Arbeiderforeningen jobbet videre med spørsmål knyttet til industridrift på Slemmestad. De har motsatt seg forslag om boligutvikling

---

⁵⁹ Martinsen, Terje 2005, *Røyken – Bygda og menneskene 1940–2000*, s. 146.

⁶⁰ Martinsen, Terje 2005, s. 147.

⁶¹ Karlsen, Tor K. 1996, s. 40.

⁶² Karlsen, Tor K. 1996, s. 42.

⁶³ Martinsen, Terje 2005, s. 274.

⁶⁴ Martinsen, Terje 2005, s. 278.

på deler av fabrikkområdet, og de har kjempet for at området, med dypvannskaia, skal bevares med tanke på etablering av ny industri.⁶⁵

Slemmestad Arbeiderforenings historie kan altså grovt deles inn i to epoker. Den første er preget av kamp mot CPCs ledelse. Arbeiderforeningen ville bedre arbeidernes og innbyggernes levekår. Den andre epoken, som starter etter andre verdenskrig, viser at foreningen samarbeidet med fabrikkledelsen og fikk medbestemmelse i saker som angikk arbeiderne. Dette sammenfaller godt med hovedtrekkene i hele Norge etter krigen. På den tiden var landet stort sett preget av arbeidsfred.

Slemmestad Arbeiderforening har gjennom alt sitt virke jobbet for solidariske løsninger. Disse skulle komme fellesskapet på Slemmestad til gode. Foreningen driftet Folkets Hus, som var et naturlig samlingspunkt for befolkningen. Foreningen støttet også avisutgivelser og var engasjert på Slemmestad Samvirkelag. Politisk har foreningen alltid vært plassert på venstresiden, og den støttet DNA – dog med unntak av noen år i mellomkrigstiden. Arbeiderforeningens svært sentrale stilling bidro sterkt til å knytte lokalsamfunnet tettere sammen, og generelt sett knyttet Arbeiderforeningen tettstedet til den norske arbeiderbevegelsen.

Slemmestad Idrettsforening

Idretten spilte en enorm rolle i dette samfunnet. Både den organiserte og den vi gutta drev med helt uorganisert.⁶⁶

Utsagnet er hentet fra NRKs berømte radiokommentator Bjørge Lilleliens selvbiografi. Lillelien var født og oppvokst på Slemmestad, og hans ord passer godt som innledning til redegjørelsen for den organiserte idretten på stedet. Det hele begynte med fotballaget Kvikk, som ble stiftet 27. juni 1914.⁶⁷ Kildematerialet fra de første årene er mangelfullt, men det fremgår at det første årsmøtet ble holdt i januar 1915. En gang mellom januar samme år og desember 1916 ble navnet endret til Slemmestad Idrettsforening (SIF).⁶⁸ De organisatoriske forbindelsene til det nystartede idrettslaget er interessante, og de sier mye om lokalsamfunnet

---

⁶⁵ Karlsen, Tor K. 1996, s. 44.

⁶⁶ Lillelien, Bjørge 1985, *Saken er klar*, s. 9.

⁶⁷ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 5.

⁶⁸ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 6.

på Slemmestad. Mellomkrigstiden var en politisk turbulent tid i Norge. Det gjaldt også for idretten. Norges Landsforbund for idrett, etterkommeren etter *Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbruk*, sorterte den gangen under Forsvarsdepartementet. Landsforbundet ble sett på som en borgerlig organisasjon som ikke passet særlig godt sammen med arbeiderklassens idealer og ideer.⁶⁹ Klassekampen i Norge ble trukket inn i idrettsbevegelsen, og Slemmestad ble intet unntak. Som et nystiftet idrettslag fra et typisk industrisamfunn, sympatiserte ikke pådriverne bak SIF med Landsforbundet. I 1917 ble SIF likevel medlem av Norges Fotballforbund, og gjennom dette fikk de medlemskap i Landsforbundet.⁷⁰ Dette skulle imidlertid ikke vare.⁷¹

På landsbasis ble Arbeidernes Idrettskomité stiftet i 1921, med støtte fra Arbeiderpartiet, LO og Norges kommunistiske ungdomsforbund. Året etter fulgte Arbeidernes Idrettsopposisjon, og endelig ble Arbeidernes Idrettsforbund (AIF) opprettet. Det skjedde 8. juni 1924.⁷² SIF meldte seg inn i opposisjonen ved begynnelsen, selv om de fremdeles sto som medlem av Landsforbundet.⁷³ Da AIF ble dannet, var det naturlig at SIF meldte seg inn der. Dette skjedde under generalforsamlingen 26. oktober samme år.⁷⁴ På noen få år hadde SIF beveget seg hele veien fra Landsforbundet til AIF, og man skulle tro de hadde fått orden på sine organisatoriske forbindelser. Men idrettsforeningen på Slemmestad var ikke ferdig. Den skulle også gjennom en splittelse.

På samme måte som norsk arbeiderbevegelse hadde en svært turbulent tid med flere splittelser og politisk uenighet, skulle dette også gi seg utslag i AIF. Der hvor arbeidernes politiske partier hadde delt seg i et sosialdemokratisk og et kommunistisk parti med bindinger til Moskva, klarte de i en periode å samarbeide i AIF. Dette varte ikke så lenge. I 1929 reagerte en del kretser på at AIF sentralt opprettholdt tette bånd med DNA og LO, samtidig som de tonet ned samarbeidet med Moskva gjennom Den Røde Sports Internasjonale (RSI).⁷⁵ Også i arbeideridretten endte det med brudd. På den ene siden sto AIF, som var tilknyttet LO og DNA. På den andre siden sto Kampforbundet for Rød Sportsenhet, og de var tilknyttet NKP

---

⁶⁹ Larsen, Petter, *Med AIF-stjerna på brystet*, 1979, ss. 15–17.

⁷⁰ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 7.

⁷¹ Den 15. Mai 1921 kom et sammensatt arbeiderfotballag fra Oslo til Slemmestad for å spille en kamp. Dette er en av de aller første fotballkampene som ble spilt av det som skulle bli AIF. Dette er et tydelig eksempel på at Slemmestad IF ikke ble oppfattet som en borgerlig forening. Jf. Larsen, Petter 1979, s. 14.

⁷² Larsen, Petter 1979, ss. 15–17.

⁷³ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 7.

⁷⁴ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 7.

⁷⁵ Larsen, Petter 1979, ss. 76–81.

og RSI.⁷⁶ To separate arbeideridrettsforbund var problematisk, spesielt i lokallagene på mindre steder. På Slemmestad valgte SIF å gå over i Kampforbundet, og utbrytere derfra startet Slemmestad Ski- og Ballklubb, som var tilknyttet AIF.⁷⁷ Dette er spesielt, ettersom Kampforbundet aldri hadde mer enn 10 % av AIFs i følge Petter Larsens bok om arbeideridretten.⁷⁸ Og med tyngdepunkt og størst opplutning for Kampforbundet i Trondheim og Bergen, fremgår det at Slemmestad IF hadde en sterk egeninteresse for å melde seg inn der. Splittelsen på Slemmestad ble fremprovosert av AIF sentralt. I 1931 hadde Slemmestad to mann med i en samlet arbeidertropp som skulle til Sovjetunionen og konkurrere. Dette var ikke godkjent av AIF, og de som deltok skulle ekskluderes. Det endte med en ekstraordinær generalforsamling i SIF, hvor følgende forslag ble vedtatt med overveldende flertall:

Slemmestad IF kan ikke være enig med Forbundet, og vil ikke på noen måte gå med på å ekskludere våre to idrettskamerater, da vi mener at dem ikke har forbrutt seg. Dem har bare deltatt med russiske idrettskamerater, og dette mener vi ikke er nogen eksklusjonsgrund, men vi vil også herefter forsøke å få forbindelse med alle arbeideridrettsmenn og kvinner uansett politisk opfatning dem har, enten dem er medlem av AIF eller medlemmer av Kampforbundet for Rød Sportsenhet.⁷⁹

Jeg mener at dette først og fremst bør tolkes som et tegn på solidaritet og enhet i lokalsamfunnet. Flertallet på Slemmestad sier klart fra at medlemmer ikke bør ekskluderes på bakgrunn av en idrettskonkurrans. Mindretallet brøt som nevnt ut og dannet Slemmestad Ski- og Ballklubb. Der man tidligere hadde stått sammen mot den borgerlige idretten de bedrev andre steder, ble Slemmestadsamfunnet nå splittet i sitt syn på sport. På et så lite sted må dette ha ført til konflikter. Forslaget som ble vedtatt på generalforsamlingen, viser at det var viktig for folk på Slemmestad å opprettholde kontakten med Sovjetunionen. Men viktigst var det at idrettsfolket på Slemmestad mente at AIFs ekskluderinger var urimelige og at alle arbeideridrettsfolk burde kunne samarbeide. Den samme holdningen ble delt av andre arbeideridrettslag rundt omkring i landet. Situasjonen med to idrettsforbund på venstresiden i norsk politikk kunne ikke vare. Våren 1934 ble Kampforbundet oppløst og innlemmet i AIF.⁸⁰ Det samme skjedde på Slemmestad, hvor SIF endelig fikk klarlagt sine organisatoriske forbindelser. I 1934, under AIF, ble Slemmestad IF og Slemmestad Ski- og Ballklubb samlet

---

⁷⁶ Larsen, Petter 1979, s. 82.

⁷⁷ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 7.

⁷⁸ Larsen, Petter 1979, s. 85.

⁷⁹ Martinsen, Terje 2004, *Røyken – Bygda og menneskene 1840–1940*, s. 361.

⁸⁰ Larsen, Petter 1979, s. 87.

under navnet Slemmestad Sportsklubb.⁸¹ Som en del av AIF ble SIF offisielt del av det samlede idretts-Norge. Samtaler om en sammenslåing av de to idrettsorganisasjonene i Norge begynte før krigsutbruddet i 1940, og en avtale lå klar. Offisielt blir det sammensluttede Norges Idrettsforbund konstituert i februar 1946.⁸² Der ble idrettsforeningen på Slemmestad medlem med navnet som har vært brukt siden den gang: Slemmestad IF.

Det er ikke bare de idrettspolitiske tilknytningene som er relevante for hvordan SIF bidro til å prege lokalidentiteten på Slemmestad. Også byggingen av Slemmestad Idrettspark forteller oss noe viktig om stedet. De første årene etter stiftelsen av SIF var baneproblemene store. Da spilte man på provisoriske plasser som var dårlig egnet. I 1918 ga sementfabrikken den unge foreningen lov til å disponere et nedlagt leirtak. Året etter sto den nye grusbanen ferdig, takket være dugnad fra medlemmene og ikke minst velvilje fra fabrikkledelsen, som lot sju mann jobbe fulltid på anlegget i to måneder.⁸³ Allerede fra begynnelsen engasjerte CPC seg i arbeidernes ønske om et organisert idrettsliv på Slemmestad.

Grusbanen fungerte godt i noen år, men mot slutten av 1940-tallet vokste SIF seg ut av anlegget. Fotballaget ønsket seg gressbane, og det var startet aktive friidretts- og svømmegrupper. Igjen vendte idrettsforeningen seg til CPCs ledelse. Og svaret fra fabrikkledelsen var positivt:

Det gleder oss at Idrettslaget er gått inn for å skaffe seg et tidsmessig idrettsanlegg i Slemmestad, idet vi fullt ut er oppmerksom på den store verdi idretten har for våre folks sunnhet og trivsel. Tross de meget store utlegg vi for tiden har, på grunn av utvidelser og modernisering av vår fabrikk, vil vi gjerne hjelpe til med å få disse idrettsplaner realisert ...⁸⁴

Fabrikkledelsen stilte også gratis tomt til disposisjon og sa seg villig til å betale 1/3 av det nye anlegget, dersom resten ble finansiert av Røyken kommune og gjennom tippemidler.⁸⁵ Det gavmilde tilbudet ble mottatt med stor takk av Idrettsforeningen, noe som fremgår av svaret deres:

---

⁸¹ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 7.

⁸² Larsen Petter 1979, s. 234.

⁸³ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, ss. 8–9.

⁸⁴ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 10.

⁸⁵ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 10.

Slemmestad Idrettsforening består praktisk talt av hele Slemmestads befolkning, og vi vil på våre egne og befolkningens vegne herved uttrykke vår hjerteligste takk til bedriften for denne store gave og for den tillit som er vist oss.⁸⁶

Kontakten mellom Slemmestads befolkning og ledelsen ved sementfabrikken i denne saken gir et meget godt inntrykk av avhengighetsforholdet mellom partene. Ledelsen var avhengig av at arbeiderne var fornøyde og trivdes i lokalmiljøet. De stilte derfor opp, selv om de hadde store utgifter knyttet til fabrikkdriften. Fordelen, noe ledelsen selv påpeker, er helsegevinsten av arbeidere som holder seg i form. Dette gjorde også Alex Holst, direktør for CPC, klart i sin tale under åpningen av idrettsparken: «Idretten kan høyne innsatsen i arbeidslivet, og da er det faktisk ingen grense for den støtte idretten kan regne med.»⁸⁷

Sommeren 1953 sto den nye idrettsparken ferdig. Idrettsanlegget var stort for et lite sted som Slemmestad – med fotballbane, seks løpebaner, to tennisbaner, håndballbane, treningsbane, svømmebasseng, utendørscene, klubbhus og bestyrerbolig.⁸⁸ *VG* beskrev det nye anlegget som «En oase i sementen», og de fulgte opp med: «For den er et eventyr denne Slemmestad Idrettspark slik den ligger der i dag. På et område på over 70 mål kranset av grønne åser og frisk løvskog.»⁸⁹ Slemmestadbefolkningens nye stolthet var ferdig, men det hadde ikke kommet gratis. Idrettsforeningens medlemmer la ned 20 000 dugnadstimer i anlegget. Utgiftene til byggingen skulle deles på tre – mellom CPC, Røyken kommune og tilskudd fra Norsk Tipping. Bidraget fra Røyken kommune ble det ikke noe av, så CPCs ledelse endte opp med å betale nesten to tredjedeler av beløpet.⁹⁰ Igjen ser vi hvordan sementfabrikken opptrer som erstatning for kommunen. Det er ikke til å undre seg over at folk på Slemmestad heller henvendte seg til fabrikkens ledelse før de gikk til Røyken kommune.

Sementfabrikken bidro ikke bare rent økonomisk til arbeidet med idrettsparken. Prosjektleder for den nye idrettsparken var Sven Thaulow, tidligere Norgesmester i svømming. Han var ansatt som ingeniør på sementfabrikken og ble bindeleddet mellom idrettsforeningen og bedriften.⁹¹ CPC hjalp også idrettsforeningen med den daglige driften. Finn Gundersen, tidligere Italia-proff i fotball, kom til Slemmestad i 1962. Han hadde fått tilbud om jobb som

---

⁸⁶ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 11.

⁸⁷ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 14.

⁸⁸ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 11.

⁸⁹ *VG* 8. juli 1953, s. 6.

⁹⁰ Martinsen, Terje 2005, s. 200.

⁹¹ Sven Thaulow ble senere prosjektleder for byggingen av Frognerbadet i Oslo. En byste av ham står på anlegget i Oslo.

banemester på idrettsanlegget om sommeren og rørlegger på sementfabrikken om vinteren.⁹² Som vi ser, spilte sementfabrikken en svært sentral rolle i både opprettelsen og driften av idrettsanlegget på Slemmestad. Og stedets innbyggere var takknemlige for det de hadde fått: et idrettsanlegg som ble en viktig del av dagliglivet på Slemmestad. Det ble tydelig gjennom idrettsprestasjoner; for eksempel ble Norgesmesterskapet i svømming lagt til den nye idrettsparken i 1953, på grunn av dårlige anlegg i Oslo.⁹³ Idrettsanlegget ble også et sosialt samlingspunkt med dans, revy og andre sosiale tilstelninger på klubbhuset.

Jeg har valgt å fokusere spesielt på to aspekter ved SIFs historie: foreningens organisatoriske tilknytning og etableringen av idrettsanlegget. Dette har jeg gjort fordi jeg mener det er relevant mht. lokalidentiteten på Slemmestad. Som alle andre idrettsforeninger har SIF opplevd både oppturer og nedture, med gode enkeltprestasjoner og store øyeblikk. Idrettsforeningen lever i beste velgående den dag i dag, og aktiviteten kretser fortsatt rundt idrettsanlegget fra 1953. Det kan være fristende å trekke en slutning mellom idrettsforeningens beste år (både på idrettsbanen og som forening) og sementfabrikkens storhetstid på 1950-, 60- og 70-tallet. Men som en generell bemerkning er det nok ikke like stor oppslutning og engasjement nå som i årene etter andre verdenskrig. Dette er nok et trekk man finner igjen mange andre steder i Norge.

Trådsenderen på Slemmestad – kringkasting for alle

Jeg har valgt å ta med den lokale radiokringkastingen på Slemmestad som et eksempel på andre sosiale fellestiltak i lokalsamfunnet. Det som på Slemmestad bare er blitt kalt *Trådsenderen*, var en sammenkobling av alle radioapparatene folk hadde hjemme. Dette gjorde det mulig å motta og sende lyd seg imellom.⁹⁴ På femtitallet oppsto det på Slemmestad altså en radiokanal som beboerne selv lagde. Ideen kom med en mann fra Hønefoss, hvor de hadde et lignende system. Det hele ble organisert på en måte som gjorde at det var et fast oppsatt program med underholdning for barn, sang, musikk og andakt. Det var også gjort plass til meldinger og diskusjon.⁹⁵ Lokalkringkastingen ble altså brukt til en blanding av nytte og underholdning. Det var et eget styre som organiserte Trådsenderen. Det kostet penger å

---

⁹² <http://www.dt.no/arkiv/fra-verona-til-slemmestad-1.3400544> eller <http://www.skeid.no/portal/public/showContentCategory.do?id=21928>. Begge nettsider ble besøkt 7. november 2014.

⁹³ Slemmestad idrettsforening 50 år, 1964, s. 28.

⁹⁴ Martinsen, Terje 2005, s. 211.

⁹⁵ Martinsen, Terje 2005, ss. 212–213.

koble seg til linjen, og regler for bruk var nedsatt. Som ellers i Slemmestadsamfunnet ble dette gjort solidarisk: «Etter en del debatt ble det besluttet at syke og pensjonister fritas for utgifter til opplegg av linjer.»⁹⁶

Selve systemet var ikke avansert, så det hendte at ting det ikke var meningen å offentligjøre, endte på lufta. Det ble fortalt at det i noen tilfeller ble montert av- og på-brytere på yttersiden av husene, slik at naboen kunne komme og slå av hvis noen var uforsiktige eller ikke fulgte reglene.⁹⁷ Trådsenderens tid sammenfalt med at rocke- og ungdomskulturen gjorde sitt inntog i Norge. Det ble tatt opp problemer med at ungdommen spilte rockemusikk over Trådsenderen. Saken ble fremlagt styret, og de uttalte: «Man må ikke sende «Råkk» i tiden fra kl. 18 til 22 alle dager. Søndager har man ikke lov å sende «Råkk».»⁹⁸

Trådsenderen ble også ledet av et styre som var valgt av abonnentene, og også her ble det tatt sosiale hensyn til de som ikke hadde like god råd, eller hvis noen forsnakket seg. Trådsenderen viser hvordan folket på Slemmestad var opptatt av solidaritet og tok vare på hverandre, men det viser også hvor tett sammensveiset Slemmestads beboere var i dagliglivet.

Arbeiderboliger, pensjonistboliger og egenhjem

Gjenreisningen etter krigen var noe som preget hele landet – også Slemmestad. De gamle arbeiderboligene som CPC eide, sto ikke i stil til nye standarder, og de trengte oppussing. I tillegg hadde fabrikken behov for mye ny arbeidskraft, og disse trengte også steder å bo. Det ble satt i gang omfattende oppussingsarbeid på de gamle arbeiderboligene, men for å få dekket boligbehovet ble det også tenkt i andre baner. Generelt i Norge ble det sett på som en fordel hvis flest mulig kunne eie sin egen bolig. Dette ble etter hvert også uttalt politikk. På Slemmestad ble dette synet delt av både fabrikkledelsen og arbeiderne. CPC, som eide mye tomt i området – i både Asker og Røyken kommune – syntes gode boliger for de som arbeidet på fabrikken var viktig, og de ville hjelpe til med å bedre boligsituasjonen. De som arbeidet på sementfabrikken, fikk tilbud om gratis tomt, gunstig lån gjennom bedriften, gratis arkitekt hjelp og billig sement. Tomtene ble tildelt etter ansiennitet av en komité, hvor Slemmestad Arbeiderforening var representert. Det eneste CPC krevde av de som bygde hus, var at det ble forsikret, at det ble benyttet eternittskifer på taket, og at fabrikken hadde

---

⁹⁶ Martinsen, Terje 2005, s. 213.

⁹⁷ Martinsen, Terje 2005, s. 213.

⁹⁸ Martinsen, Terje 2005, s. 213.

forkjøpsrett på huset etter takst. De som hadde egen tomt, fikk de samme tilbud om finansiering og hjelp.⁹⁹ Frykten for ikke å tiltrekke seg eller miste viktig arbeidskraft på Slemmestad, gjorde sitt til at CPCs ledelse ble opptatt av utformingen og standarden i boligene:

CPC har etter frigjøringen ydet bidrag til egne-hjem-bebyggelse til 100 ansatte. Vi anser arbeidet for gode boligforhold som noe av det viktigste i vår sosiale virksomhet. Gode boliger er en forutsetning for trivsel og velferd, som igjen er en betingelse for høy innsats. Derfor setter vi meget inn på å medvirke til å skaffe de ansatte den høyest mulige boligstandard.¹⁰⁰

CPC var minst like opptatt av å skaffe arbeiderne sine boliger etter krigen som de var det tidlig på 1900-tallet. Og selv om kravet om bedre standard og større plass nok gjorde det til en kostbar linje å følge, så mente fabrikkledelsen likevel at dette var viktig. Fra freden i 1945 til slutten av 1950-årene gjorde fabrikkens en stor innsats mht. boligspørsmålet. Etter dette ble flere av de gunstige støtteordningene til boligbygging ansett som for dyre for bedriften.¹⁰¹

Selv om CPC kuttet i boligbygging for sine ansatte, så var det en gruppe de fremdeles måtte hjelpe med husrom: pensjonistene. Problemet knyttet til hvor tidligere ansatte skulle bo, var ikke nytt. Mange fortsatte å bo i arbeiderboligene og tok derfor opp plass som var ment for arbeidskraft på fabrikkens. Bedriftsledelsen i Oslo mente at dette var et problem som Røyken kommune måtte bidra til å løse.¹⁰² Det endte med det som nærmest var blitt normen i Slemmestadsamfunnet: fabrikkens betalte. De hadde ikke tid til å vente på at kommunen skulle gå inn og finne en løsning. I samarbeid med Arbeiderforeningen bygde de først én pensjonistbolig, og så enda en.¹⁰³ I sin bok påpeker Hilde Ibsen (1996) at fremgangsmåten i denne saken var noe uvanlig på Slemmestad. Pensjonistboligene ble skjenket i gave til Arbeiderforeningen (den første ved bedriftens 60-årsjubileum i 1952). Foreningen skulle drifte boligene etter et strengt regelverk som fabrikkledelsen hadde utarbeidet.¹⁰⁴ Ibsen mener at dette var mye vanligere ved det hun kaller *patriarkalske fabrikkensamfunn*. Hun forklarer det med den sterke motviljen bedriftsledelsen hadde mot å påta seg det den mente var kommunale

---

⁹⁹ Ibsen, Hilde 1996, *Mellom Profitt og Moral*, ss. 60–66.

¹⁰⁰ Ibsen, Hilde 1996, s. 63.

¹⁰¹ Ibsen, Hilde 1996, s. 66.

¹⁰² Ibsen, Hilde 1996, s. 67.

¹⁰³ Ibsen, Hilde 1996, ss. 67–69.

¹⁰⁴ Ibsen, Hilde 1996, s. 68.

oppgaver.¹⁰⁵ Etter hvert ble CPCs innsats i lokalsamfunnet så stor at bedriften fikk kritikk fra lønns- og prisdirektoratet; de var opptatt av at CPC skulle trappe ned sine bidrag til utviklingen av lokalsamfunnet, og at Røyken kommune skulle bidra mer.¹⁰⁶ Kommunen hadde ikke penger, og CPC fortsatte å bidra økonomisk, selv om Røyken kommune gradvis begynte å yte mer utover på 1970- og 80- tallet.

CPC var også skeptisk til at tilgangen på det som i praksis ble gratis pensjonistboliger, skulle hindre arbeiderne i å skaffe seg egne hjem. Denne motviljen kommer dårlig frem i bedriftens jubileumsskrift fra 75-årsjubileet i 1967; der skrives det om «Bedriftens omsorg for de som har arbeidet i CPC's tjeneste gjennom et langt liv», og spesielt om pensjonistboligene de ga til arbeiderne. Ingenting er nevnt om den opprinnelige motviljen mot å påta seg denne oppgaven.¹⁰⁷ I og med at dette er et jubileumsskrift utgitt for å feire bedriften på Slemmestad, er det nok naturlig at den interne diskusjonen rundt finansieringen av pensjonistboligene ikke ble viet plass. I ettertiden er heller ikke Slemmestad Arbeiderforening opptatt av at bedriften viste motvilje mot å finansiere pensjonistboligene. I sitt 100-årsjubileumsskrift omtaler de pensjonistboligen «Heimen» som en flott gave fra CPC til pensjonistene på Slemmestad.¹⁰⁸ Dette var neppe en stor sak som skapte store konflikter. Men selv om det er tilfelle, ser vi at både bedriften og Arbeiderforeningen støttet opp under oppfatningen om at sementfabrikken sto bak nesten alt som skjedde på Slemmestad. Det kommer frem i måten bedriften og Arbeiderforeningen omtaler saken rundt pensjonistboligene på.

Her ser vi altså at CPC brukte en litt annen strategi når de bygde pensjonistboliger enn eksempelvis ved byggingen av idrettsanlegget; der var det mer et samarbeidsprosjekt, og CPC bisto mer med penger. Jeg er usikker på i hvilken grad dette var noe innbyggerne på Slemmestad reflekterte noe videre over. Resultatet ble uansett at sementfabrikken igjen hadde løst et problem som egentlig burde ha ligget hos kommunen. I saken rundt pensjonistboligene ble det også gjort et forsøk på å flytte en del av de eldre inn i boliger i en annen kommune. Dette ble imidlertid ikke tatt godt imot. CPCs ledelse skjønnte «at mange pensjonister gjerne vil leve i det samme strøk hvor de har arbeidet og bodd, og hvor de har sin slekt».¹⁰⁹ Det viktigste for befolkningen på Slemmestad var altså at de fikk fortsette å bo i det

---

¹⁰⁵ Ibsen, Hilde 1996, s. 69.

¹⁰⁶ Ibsen, Hilde 1996, s. 117.

¹⁰⁷ Jagland, Knut 1967, *Arbeiderne, Slemmestad og bedriften*, s. 86.

¹⁰⁸ Karlsen, Tor K. 1996, ss. 35–36.

¹⁰⁹ Ibsen, Hilde 1996, s. 67.

lokalsamfunnet hvor de hadde arbeidet. Langt mindre betydning hadde måten pensjonistboligene ble bygd og finansiert på.

De andre

Selv om Slemmestad var preget av samhold og små forskjeller, hadde også en liten del høyere status og lønn enn resten av befolkningen: funksjonærene. På Slemmestad bodde funksjonærer og fabrikkledelsen stort sett litt adskilt fra resten av innbyggerne. De holdt til i en skråning ned mot sentrum. Tilknyttet området hvor funksjonærene bodde, var det en badestrand med badehus og egne tennisbaner. Rundt området var det et gjerde med piggråd på toppen.¹¹⁰ Man hadde altså laget et fysisk skille mellom de vanlige sementarbeiderne og sjefene på fabrikk. Funksjonærene deltok heller ikke i alt som foregikk på Slemmestad; det gjaldt spesielt arrangementer som var initiert av Arbeiderforeningen, eller andre politiske markeringer, som f.eks. 1. mai-arrangementet. Det siste skyldes nok en naturlig blanding av egen politisk overbevisning og at jobben deres utelukket funksjonærene fra Slemmestad Arbeiderforening.

Samtidig som vi ser at det var en viss forskjell på innbyggerne generelt og funksjonærene, fortelles det også at de var en naturlig del av samfunnet på Slemmestad. Barna deres gikk på de samme skolene og deltok både i korps og idrett lokalt.¹¹¹ Et generelt godt forhold bidro nok til å gjøre forskjellene mellom «høy og lav» relativt små på Slemmestad. Stedet var for lite til at de kunne leve helt adskilt fra hverandre. Fordelene som fabrikkens funksjonærer kunne nyte godt av, var små, men minnet nok de øvrige innbyggerne på at noen sto over dem i hierarkiet. Og minnet om foreldre som fortalte barna sine at de ikke måtte gå på epleslang hos funksjonærer og ledelse fordi de selv var redd for å miste jobben, sitter ennå igjen hos de som vokste opp på Slemmestad.¹¹²

Selv om jeg i denne oppgaven har valgt å se bort fra tettstedet Nærsnes, er det likevel relevant å nevne det her. Begrunnelsen for å utelate stedet handler først og fremst om at jeg mener at de to nabostedene var preget av en vidt forskjellig identitet. Men ettersom de ligger så nær hverandre, har det vært en del kontakt mellom dem. Slemmestads forhold til Nærsnes og de som bodde der, og for så vidt omvendt, er et godt eksempel på en type «oss mot dere-

---

¹¹⁰ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

¹¹¹ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

¹¹² Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

holdning». Den holdningen vil jeg også påstå har bidratt til å prege identiteten på Slemmestad. Nærnes var ikke like sterkt preget av en befolkning med arbeid i industrien, og stedet hadde eksistert som tettsted lenge før Slemmestad.¹¹³ Næringsgrunnlaget på Nærnes er mye mer jevnt fordelt enn på Slemmestad. Der hadde mange blant annet arbeid i maritime yrker, det er også innslag av primærnærings.¹¹⁴ Dette bidro til at de som vokste opp på Slemmestad, hadde inntrykk av at samfunnet på Nærnes var helt annerledes. De var nesten aldri «der ute» selv, og det var få, om noen, som flyttet fra Slemmestad til Nærnes.¹¹⁵

I kommunestatistikken ser vi også at Nærnes hadde et forholdsvis høyt antall mennesker som ikke var medlem av statskirken.¹¹⁶ Det betyr ikke at det var mange som ikke var kristne, men at mange var medlemmer av et frikirkesamfunn. Det er også et trekk som gjør avstanden til samfunnet på Slemmestad større. Da spørsmålet om utbygging av offentlige barnehager ble drøftet i Røyken, uttalte noen eldre kvinner at «her på Nærnes passer vi unga våre sjøl!»¹¹⁷ Dette er et lite eksempel på en forskjell generasjonene imellom, men Nærnes hadde åpenbart større innslag av konservative verdier enn Slemmestad.

Det var imidlertid ikke bare folk fra Nærnes som var skeptiske. Forholdet mellom nabostedene var preget av gjensidig skepsis. Det er også flere historier om mennesker som raskt reiste gjennom Slemmestad når de skulle videre utover Hurumlandet. Innbyggere i Asker og Bærum, med hytter i den retningen, så med stor forundring på det lille lokalsamfunnet med den store fabrikken, støvet og alle menneskene i arbeidsklær.¹¹⁸

Samhold og sosiale problemer

Det er ikke bare positive og gode hendelser som har vært med på å skape samhold i lokalsamfunnet på Slemmestad. Sosiale problemer finnes i alle samfunn. Hvorvidt de mer eller mindre fantes på Slemmestad, er det vanskelig å si noe om. Vi kan uansett tenke oss at i et så lite samfunn er det vanskelig å holde problemene skjult. I et mannsdominert industrimiljø som det man hadde på stedet, var alkoholen et problem. I sin gjennomgang av bedriftshelsetjenesten på Slemmestad viser Hilde Ibsen at «Alkoholproblemer og psykiske

---

¹¹³ Kommunehefte 1960, s. 9.

¹¹⁴ Kommunehefte 1970

¹¹⁵ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

¹¹⁶ Kommunehefte 1960, s. 9.

¹¹⁷ Martinsen, Terje 2005, s. 265.

¹¹⁸ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

lidelser økte på 1950-tallet». ¹¹⁹ Bedriftshelsetjenesten og Arbeiderforeningen økte innsatsen mot problemene. Det ble holdt kurs og skolering for de ansatte, og helsepersonell satte mer fokus på utfordringene. Etter hvert bedret forholdene seg. Samarbeidet mellom alle partene på Slemmestad gjorde også sitt til at alkoholforseelser ikke bare ble straffet, men tatt tak i. Målsettingen var å holde folk i arbeid. ¹²⁰

En kultur som innebar at det var populært å ta seg en fest når lønningen kom, kunne medføre problemer for familier på Slemmestad. Hvis lønningen gikk med til fest, ble det lite å leve av. Rolf Karlsen forteller meg at det ikke bare var helsetjenesten ved fabrikken som sørget for sine ansatte. Også her sto solidariteten sterkt – i et lite og gjennomsiktig samfunn. De som hadde behov for det, kunne få varer på krita i butikken, og hjelp fikk man også av familie og naboer. ¹²¹ Samspillet mellom lokalbefolkningen, bedriftsledelsen og bedriftens helsetjeneste er også tydelig i saker hvor ansatte ikke lenger maktet å gjøre den jobben de tidligere hadde gjort. Da ble det sørget for at de fikk annet arbeid på bedriften – et arbeid de klarte å gjennomføre. Om sin tid på fabrikken forteller Karlsen også at mange hadde enkle oppgaver: «De ble ofte satt til å feie, gjerne i området de tidligere hadde jobbet, slik at de på den måten kunne bruke arbeidserfaringen sin som en ressurs for de som arbeidet der nå.» ¹²²

Slemmestad sett utenfra

I oppgaven tegner jeg et bilde av et tettsted som er preget av samhold, solidaritet og nære bånd til arbeiderbevegelsen. Dette er holdninger som også ble delt av mange som sto på utsiden og så inn i lokalsamfunnet. For bedre å illustrere dette, vil jeg gi to eksempler fra litteraturen. Det første eksempelet er hentet fra en av Einar Gerhardsens erindringsbøker, og det handler om tidligere handels- og havrettsminister Jens Evensens kontakt med arbeiderbevegelsen. Gerhardsen forsøker å forklare hvorfor det var naturlig for Evensen å bli minister for Arbeiderpartiet, og her trekker han inn at Jens Evensen tilbrakte mye tid på Slemmestad som barn og ungdom. Familien Evensen hadde landsted i Vollen i Asker, men sønnene Jens og Viktor fant seg bedre til rette blant ungdommen på Slemmestad enn blant de jevnaldrende i Vollen. ¹²³ Gerhardsen har snakket med Wilhelm Thoresen, en av dem som var mye sammen med Evensen i ungdommen. Thoresen uttaler: «Det er riktig at de to brødrene

---

¹¹⁹ Ibsen, Hilde 1996, s. 147.

¹²⁰ Ibsen, Hilde 1996, s. 147.

¹²¹ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

¹²² Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

¹²³ Gerhardsen, Einar 1978, *Mennesker og Politikk: Erindringer 1965–78*, ss. 199–200.

Evensen, Jens og Viktor likte seg bedre sammen med arbeiderguttene på Slemmestad enn med de litt fine og halvfine på Vollen.»¹²⁴ Gerhardsen omtaler også det organiserte livet med idretten og arbeiderungdomslag som preget stedet den gangen. Han avslutter med at Jens Evensen i ungdommen valgte Slemmestad og arbeidermiljøet der; det gjorde han før han valgte Arbeiderpartiet som sitt politiske parti.¹²⁵

Evensens ungdomsår i arbeidermiljøet på Slemmestad er ikke noe som preger lokalidentiteten. Einar Gerhardsen bruker likevel Evensens kontakt med Slemmestadmiljøet i ungdommen for å forklare at Trygve Brattelis handelsminister hører hjemme i Arbeiderpartiet. Det sier noe om hvilken oppfatning mennesker som ikke er fra Slemmestad, hadde om stedet. For en av Arbeiderpartiets mektigste personer var det likhetstrekk mellom Slemmestad og arbeiderbevegelsen.

Et annet syn på Slemmestad finner vi i Lars Saabye Christensens roman *Beatles*. Der reiser hovedpersonenes fotballag Frigg ut av Oslo for å møte Slemmestad, eller for å slå «sementblanderne», som de kaller det (og det klarer de, men bare så vidt).¹²⁶ Utdraget fra fotballkampen gir et bilde av hva bokens hovedpersoner – fire gutter – tenker om Slemmestad og i det minste om noen av dem som bor der:

Ringo falt tilbake i setet igjen og vi nærma oss Slemmestad, Slemmestad som bare var hvit røyk for meg, slik jeg så den stige fra sementfabrikken når jeg stod på brygga på Nesodden på sommeren... Slemmestadkøddene var allerede i gang med oppvarminga, ... plutselig kom George stormende ... lurte av en sementstang og sendte en skrudd banan inn foran mål... sementblanderne rakk såvidt å ta avspark før dommeren blåste av ...¹²⁷

Dette er et lite eksempel som jeg mener gir en god indikasjon på at Slemmestad var synonymt med sementindustrien. I den grad mennesker som ikke direkte var fra Slemmestad visste noe om stedet, handlet det først og fremst om sementfabrikken. Dette var også med på å gjøre den gamle slemmestadidentiteten enda tettere knyttet opp mot sementproduksjonen.

---

¹²⁴ Gerhardsen, Einar 1978, s. 200.

¹²⁵ Gerhardsen, Einar 1978, s. 200.

¹²⁶ Christensen, Lars Saabye 1984, *Beatles*, s. 38.

¹²⁷ Christensen, Lars Saabye 1984, *Beatles*, ss. 34–38.

Oppsummering

Jeg har i dette kapitlet gitt eksempler på forskjellige aspekter som har preget lokalidentiteten på Slemmestad. Spesielt har jeg sett på to store foreninger som spilte en viktig rolle i stedets historie: Slemmestad Arbeiderforening, som gjennom nesten 100 år knyttet stedets innbyggere til arbeiderbevegelsen, og Slemmestad Idrettsforening, som viser spesielt godt hvordan CPC som bedrift også bidro utenfor fabrikkene. Begge foreningene hadde stor betydning for befolkningen på Slemmestad, spesielt fordi store deler av befolkningen var direkte medlemmer. Arbeiderforeningen har kjempet mange kamper for en bedre hverdag for innbyggerne, og det tette samarbeidet som utviklet seg mellom arbeidernes organisasjoner og fabrikkledelsen var en sentral del av de tette båndene som oppsto mellom lokalsamfunnet generelt og CPC. SIF på sin side viste godt hvor tett menneskene på Slemmestad også sto hverandre privat. Den enorme dugnadsinnsatsen som ble lagt ned i byggingen av idrettsparken, samt entusiasmen rundt det nye anlegget, vitner om et samfunn som sto sammen for å gjennomføre egne ønsker.

De videre eksemplene viser mye av det samme. Trådsenderen viser igjen samhold og solidaritet, men også hvordan lokalsamfunnet tok vare på menneskene som bodde der. I stedet for å ekskludere de som misbrakte lokalkringkastingen, sørget de for at naboer kunne bryte av hvis noe ble for ille. Det samme ser vi skjedde når familier ble rammet av sosiale problemer. Lokalsamfunnet slo ring om dem og gjorde det de kunne for å hjelpe. Samhold preger også forholdet til de jeg har kalt *de andre*. Slemmestadsamfunnet hadde en generell skepsis til folk fra Nærnes, samtidig som de som bodde på Nærnes (og i Asker og Bærum) så med skepsis på det *røde* industrisamfunnet på Slemmestad. De to eksemplene jeg har tatt med fra Einar Gerhardsen og Lars Saabye Christensen, viser det samme. Slemmestad var et eget samfunn knyttet til sementindustrien og arbeiderbevegelsen. Både det å bli satt i bås av andre, og selv være skeptisk til folk på utsiden av sitt eget lokalmiljø, bidrar til å bygge en sterk lokalidentitet på Slemmestad.

Bedriftens ønske om å beholde en tilfreds arbeidstokk preger Slemmestads historie. Det nærmeste jeg har kommet motvilje i saker hvor fabrikkledelsen er blitt bedt om å bidra utenfor selve arbeidsplassen, er problemet med pensjonistene på Slemmestad. Som vanlig endte det med at bedriften sto for pensjonistboligene, men her uttalte de at dette var et problem som egentlig burde ordnes av Røyken kommune. Ellers ser vi at CPC alltid har bidratt med å gi sine arbeidere tak over hodet. Etter andre verdenskrig gikk hovedtyngden

over fra at arbeiderne bodde i arbeiderboliger eid av bedriften til at bedriften bisto arbeiderne med å skaffe seg egne hjem. Dette er en generell trend i Norge, men på Slemmestad kan dette være en faktor som ga utslag i lokalidentiteten. Fra at svært mange bodde i relativt like arbeiderboliger som de selv ikke eide og hadde råderett over, flyttet flere og flere inn i egen bolig.

Det neste jeg skal redegjøre for, er den gradvise overgangen som skjedde fra slutten av 1960-tallet og frem til sementfabrikken ble lagt ned. I denne forbindelse er det verdt å spørre seg: Hvilke utslag ser vi i den solidariske lokalidentiteten når pendling, serviceyrker og en generell bedring av levestandarden for alvor kommer til Slemmestad?

Kapittel 4. Brytningstid

Vi har sett at det i mange år var naturlig å si at de som bodde på Slemmestad, hadde en eller annen tilknytning til sementindustrien på stedet. Slemmestad var i mange år nesten synonymt med sementproduksjonen på CPCs eller Norcems fabrikk der. I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for en periode i Slemmestads historie som på mange måter var en brytningstid. Fabrikken var fremdeles en viktig arbeidsgiver, men nedtrappingen og nedleggelsen på 1980-tallet skulle forandre dette. Samtidig var dette en tid hvor mange flyttet til Slemmestad, og en del av befolkningen pendlet til arbeid andre steder. I det følgende vil jeg undersøke hvordan den gradvise endringen av Slemmestad, som spesielt foregikk fra 1970-tallet og fremover, preget lokalidentiteten. Jeg skal spesielt ta for meg statistikk knyttet til befolkningen og utviklingen den har gjennomgått frem til 2011. Jeg vil også undersøke hvorvidt forandringen har gjort seg gjeldende politisk. Viktig i denne sammenheng er statistikk knyttet til kommunestyrevalgene. I siste del av kapitlet vil jeg se nærmere på utvidelsen av det lokale næringslivet. Det er fremdeles slik at mange som bor på Slemmestad, ennå har familie som har jobbet på fabrikken. Men det som tidligere var den største arbeidsgiveren i Røyken kommune, er borte. Hva gjør befolkningen på Slemmestad i dag, hva lever de av og hvem er de? Jeg starter med å se på endringene i Slemmestads befolkning fra 1960 og frem til 2011.

Statistisk Sentralbyrå opererer med et nivå mellom grunnkretser og kommuner; det kaller de delområdet. I Røyken kommune blir delområdet som omfatter Slemmestad kalt Østbygda Slemmestad. Dette innbefatter imidlertid også Nærnes, som tradisjonelt har vært et eget tettsted. Når jeg omtaler befolkningen på Slemmestad, regner jeg ikke med befolkningen fra de to grunnkretsene som utgjør Nærnes. Når det kommer til bruk av begrepet tettsted, er det i denne sammenheng litt problematisk fordi store deler av delområdet Østbygda Slemmestad rent statistisk er en del av Oslo tettsted.¹²⁸ For å klargjøre dette, mener jeg i denne oppgaven stedet Slemmestad når jeg skriver 'tettsted'. Generelt bruker jeg tall og statistikk for Slemmestad der hvor dette finnes, og tall for hele kommunen når jeg mener de også kan fortelle noe om utviklingen på Slemmestad.

---

¹²⁸ Kart som viser inndeling av grunnkretser og delområder i Røyken kommune er hentet fra kommuneheftet over Røyken kommune, fra folketellingen i 2001.
http://www.ssb.no/a/fob2001/kommunehefte/0627/fob_0627_grafikk_h.pdf.

En befolkning i endring

	Slemmestad	Røyken kommune
1890	322	3446
1900	543	4041
1910	641	4549
1920	1350	5489
1930	1400	5690
1946	1300	5896
1950	1473	6672
1960	2159	7851
1970	3150	10 499
1980	4450	12 824
1990	5267	14 327
2001	6156	16 711
2011	6591	19 264

Tabellen viser utviklingen i folketallet på Slemmestad og for hele Røyken kommune fra 1890 – 2011.¹²⁹

Fra tabellen ovenfor ser vi at det i 2011 bodde 6591 personer i området som tradisjonelt regnes som tettstedet Slemmestad.¹³⁰ Folketellingen i 1990 viser en befolkning på 5267 personer.¹³¹ Befolkningen har vokst med omtrent 1300 personer på 20 år. Går vi enda 20 år tilbake, til 1970, bor det 3150 mennesker i området.¹³² En befolkningsøkning på Slemmestad var også en villet politikk fra Røyken Kommune. Fra generalplanen for utvikling av Røyken kommune fremgår det at kommunen ønsket nye boliger og at disse skulle konsentreres i boligfelt. De største områdene som ble avsatt til formålet, ble lagt til Slemmestad.¹³³ Hvem som kom flyttende til Slemmestad, kan vi også si noe om. En undersøkelse av aldersfordelingen i de forskjellige skolekretsene i kommunen, i 1980, viser at Slemmestad hadde den største prosentandelen av barn, samt den minste andelen av eldre i Røyken.¹³⁴ De nye byggefeltene tiltrakk seg unge, nyutdannede mennesker. De ønsket seg mer plass og mer for pengene enn det de kunne få i Oslo, Bærum eller Asker.

¹²⁹ Tallene er hentet fra SSBs folketellinger og Myklebost, Hallstein 1960.

¹³⁰ Tall hentet fra ssb.no/statistikkbanken: Tabell: 04317: Folkemengde, etter grunnkrets.

¹³¹ Kommunehefte 1990, s. 39.

¹³² I 1970 opererer SSB med færre grunnkretser, men viser folketallet for det samme området som 1990 og 2001. Jf. Kommunehefte 1970, s. 24.

¹³³ Martinsen, Terje 2005, ss. 124–125 og s. 232.

¹³⁴ Martinsen, Terje 2005, s. 320.

Befolkningen på Slemmestad har altså steget jevnt gjennom en periode som har ført med seg store omveltninger. Vi ser ingen tegn til fraflytting etter at sementproduksjonen opphører. Med en geografisk plassering midt på det sentrale Østlandet, er ikke dette så underlig. Beliggenheten gjør det attraktivt å bo på Slemmestad, uansett om det finnes jobber der eller ikke.

Dette ser vi tydelig hvis vi studerer statistikken over pendling som SSB har utarbeidet fra og med 1970. Tallene for pendling er bare oppgitt på kommunenivå, men de kan godt brukes for å vise den generelle trenden. I 1970 arbeidet 42 % av alle arbeidstakere bosatt i Røyken kommune i hjemkommunen sin.¹³⁵ Dette tallet sank til 30 % i 1990¹³⁶, og videre nedover til 27 % i 2011¹³⁷. Som vi ser, kommer det store skillet mellom 1970 og 1990. Ut fra dette ser vi at mange av Røykens innbyggere etter hvert fikk seg arbeid utenfor hjemkommunen. Økningen i antall pendlere skyldtes også at mange av dem som flyttet til de nye boligfeltene, allerede hadde arbeid utenfor kommunen. Det arbeidet beholdt de etter at de kom flyttende. I 1970 hadde nesten halvparten av kommunens befolkning arbeid innad i Røyken. I 1990, derimot, kan vi bare si det samme for under en tredjedel av befolkningen. Dette sammenfaller også godt med avviklingen av industriproduksjonen på Slemmestad. På 20 år var Røyken definitivt blitt en kommune hvor folk flest bodde, mens de pendlet ut for å arbeide.¹³⁸

Et annet trekk vi kan se og som også viser en endring i lokalsamfunnet, er hvordan befolkningen reiser. Selv om kollektivtransporten ble bedre og det på 1990-tallet igjen ble etablert hurtigbåtforbindelse mellom Slemmestad og Oslo, reiste bare 13 % kollektivt til arbeidet.¹³⁹ Privatbilens inntog gjorde for alvor Slemmestad mindre isolert og knyttet stedet fast til et mye større regionalt arbeidsmarked.

Den samme trenden ser vi når vi studerer tallene for de ulike næringene folk arbeidet i. I 1960 arbeidet 41 % av Slemmestads befolkning i industrien.¹⁴⁰ Samtidig ble 45 % kategorisert som husmødre, pensjonister eller personer som ble forsørget.¹⁴¹ Det betyr at av den yrkesaktive

---

¹³⁵ Kommunehefte 1970, s. 19.

¹³⁶ Kommunehefte 1990, s. 29.

¹³⁷ Tall hentet fra ssb.no/statistikkbanken: Tabell: 09892: Sysselsatte 15–74 år, etter bosted og utpendling (K).

¹³⁸ Det bør nevnes at industriområdet på Slemmestad strekker seg inn i Akershus fylke. Dette medfører at både eternittfabrikken og Zandas taksteinproduksjon ligger i Akershus. Sannsynligvis ble de som da arbeidet der, tatt med i statistikken som utpendlere, selv om de bare reiste noen minutter hjemmefra.

¹³⁹ Martinsen, Terje 2005, s. 318.

¹⁴⁰ Kommunehefte 1960, s. 9.

¹⁴¹ Kommunehefte 1960, s. 9.

befolkningen på Slemmestad i 1960, arbeidet bare 14 % med noe annet enn industriarbeid. Det er ikke oppgitt at de som arbeidet i industrien, jobbet på Slemmestad eller i CPC, men vi må kunne anta at dersom det var noen, så var det en veldig liten andel som hadde industriarbeid som ikke var tilknyttet CPCs sementindustri på stedet. Den samme tendensen finner vi i 1970, hvor 64 % av de som levde av inntekt av eget arbeid på Slemmestad, jobbet i industrien.¹⁴² I 1980 ser vi en nedgang: 32 % av de arbeidende på Slemmestad var i industrien.¹⁴³ Den store nedgangen fra 1970 skyldtes flere faktorer. Den første var nok naturlig: Lokalsamfunnet på Slemmestad var ikke lenger like ensidig i næringsveien. En større del av befolkningen hadde fått andre jobber, også jobber utenfor Slemmestad. I tillegg ser vi begynnelsen på at mange kvinner gikk ut i arbeid, og industriarbeidet på sementfabrikken hadde alltid vært mannsdominert. En tredje mulig forklaring er at SSB i folketellingen fra 1980 skilte ut bygningsarbeid som en egen kategori. I tellingen fra 1960 og 1970 opererte de med en felles kategori for industri-, bygg- og anleggsarbeid. På grunn av dette kan tallene fra 1960 og 1970 ha ligget noe høyt.

Fra 1990 er det ikke lenger mulig å finne industri som næring på grunnkrets nivå i SSBs folketellinger, og jeg må bruke tallene for sekundærnæringen. De er henholdsvis på 22 % i 1990¹⁴⁴, 19 % i 2001¹⁴⁵ og 17 % i 2011¹⁴⁶. Det er altså en fortsatt nedgang, og en stor nedgang fra 1980 til 1990. Igjen sammenfaller dette godt med nedleggelsen på Slemmestad. Like interessant er det at fra 1990 ligner også tallene fra Slemmestad på de vi finner andre steder i Røyken kommune. Fra det første kommuneheftet som kom i 1960, har det vært stor forskjell på hva innbyggerne i Røyken har arbeidet med. Fra 1990 er dette jevnet ut, og Slemmestad peker seg ikke lenger ut som et typisk industristed i statistikken. I 1960 sysselsatte industriproduksjonen på Slemmestad langt over halvparten av alle de som arbeidet der. I 2011 jobbet kun 17 % prosent av befolkningen i sekundærnæringen. I seg selv er ikke dette overraskende. I 2010 var 20 % av de sysselsatte i Norge ansatt i sekundærnæringen.¹⁴⁷ I så måte ligger Slemmestad ganske nært opptil landsgjennomsnittet, og utviklingen har vært helt naturlig. Det som dog er ganske spesielt, er at dette har skjedd over ganske kort tid på et lite sted som tidligere var sterkt preget av at store deler av befolkningen knyttet sin identitet opp

---

¹⁴² Kommunehefte 1970, ss. 23–24.

¹⁴³ Kommunehefte 1980, s. 33.

¹⁴⁴ Kommunehefte 1990, s. 42.

¹⁴⁵ Kommunehefte 2001, s. 51.

¹⁴⁶ Tall hentet fra ssb.no/statistikkbanken: Tabell: 10183: Sysselsatte 15–74 år, etter bosted og næring (SN2007) (G).

¹⁴⁷ <http://www.ssb.no/193066/sysselsatte-personer-etter-hovednaring.lonnstakere-og-selvstendige.1-000-sa-209>.

til det å være industriarbeider. Som vi så, skal vi ikke lenger tilbake enn til 1980 for å finne at en tredjedel av befolkningen i Slemmestad hadde sitt arbeid i den samme hjørnesteinsbedriften.

Et forsøk på å se på arbeidsledigheten i Røyken kommune fra midten av 1980-tallet og fremover gir ingen entydige svar. Jeg ville undersøke om nedleggelsen på Slemmestad hadde noen innvirkning på arbeidsledighetsstatistikken. Ettersom tallene gjelder for hele kommunen, blir det ganske usikkert, og jeg finner ingen sammenheng. Arbeidsledigheten økte fra 1988 til midten av 1990-tallet, men dette er også noe vi finner i mange andre kommuner som ikke har vært igjennom en større nedleggelse.¹⁴⁸ Også på landsbasis var dette en periode med økt arbeidsledighet generelt. Å gi nedleggelsen av sementfabrikken på Slemmestad skylden for den økende arbeidsledigheten i kommunen, blir på dette grunnlaget helt feil, spesielt når vi vet at nedleggelsen ble gjennomført på en måte som skulle hindre arbeidsløshet.¹⁴⁹

De siste tallene vi kort skal se på, gjelder en oversikt over utdanningsnivået. Tallene viser den samme tendensen som vi har sett ovenfor. Også her er tallene for Røyken kommune samlet, og ikke bare for Slemmestad. I 1970 (det første året kommuneheftet viste oppgaver over utdanningsnivået) hadde 70 % av alle personer mellom 16 og 69 år grunnskolen som høyeste utdanning.¹⁵⁰ I 1980 hadde tallet sunket til 48 %¹⁵¹, og i 1990 var det nede i 26 %¹⁵². I 2001 oppga kun 16 % av Røykens befolkning mellom 16 og 74 år grunnskolen som deres høyeste fullførte utdanning. I den samme tellingen ser vi også at antallet av de som har det som blir kalt en kort universitets- eller høyskoleutdanning, steg kraftig og utgjorde 19 % av befolkningen.¹⁵³ Dersom vi tar hensyn til at de eldste arbeidstakerne er de som ofte har kortest utdanning, fremgår det klart at utdanningsnivået økte kraftig. Dette er heller ikke unikt for Røyken kommune, og det gjenspeiler bare den generelle utviklingen i Norge. Men disse tallene bidrar også til å forklare hvorfor lokalsamfunnet på Slemmestad blir mindre og mindre avhengig av arbeidsplassene på sementfabrikken.

---

¹⁴⁸ Tall hentet fra ssb.no/statistikkbanken: Tabell: 01603: Registrerte arbeidsledige, etter kjønn. Årsgjennomsnitt (K).

¹⁴⁹ Se kapittel 2.

¹⁵⁰ Kommunehefte 1970, s. 18.

¹⁵¹ Kommunehefte 1980, s. 20.

¹⁵² Kommunehefte 1990, s. 20.

¹⁵³ Kommunehefte 2001, s. 31.

Ovenfor har vi sett at utdanningsgraden økte kraftig fra 1960 og fremover. På denne tiden var det ikke mulig å få noen høyere utdanning i Røyken enn ungdomsskole. De som ville begynne på gymnaset, måtte reise til Asker. Planen for en videregående skole ble vedtatt i 1975, og skolen ble tatt i bruk fra 1979.¹⁵⁴ Den nye videregående skolen i Røyken kommune ble lagt til det administrative og geografiske senteret i kommunen. For innbyggerne på Slemmestad betydde det at de for første gang ble avhengige av å reise til Røyken sentrum for å gå på skole. Siden tidlig på 1900-tallet hadde Slemmestad vært et av tyngdepunktene i kommunen. Tettstedet hadde vært helt selvforsynt i tjenestetilbudet. Foruten skole og helsetjenester var det stasjonert egen lensmannsbetjent på Slemmestad.¹⁵⁵ Hvis det ikke kunne ordnes på Slemmestad, var det like naturlig å reise til Asker eller Oslo fremfor Røyken sentrum eller Drammen.

Det at Slemmestadsamfunnet på mange måter eksisterte uavhengig av det som ellers skjedde i kommunen, mener jeg var en sterk identitetsmarkør. Vi har tidligere sett eksempler på at CPC på mange måter erstattet kommunen, og med barne- og ungdomsskole på stedet var det ingen grunn til noen stor kontakt mellom kommunens to tyngdepunkter. Når den generelle utviklingen gjorde det naturlig for flere å utdanne seg videre etter grunnskolen, ble elevene fra Slemmestad nødt til å reise ut av tettstedet. Dermed måtte de også forholde seg til ungdom fra andre deler av kommunen. Høyere utdanning bidro til å endre strukturene på Slemmestad, hvor det tidligere var mer vanlig at far fulgte sønn på sementfabrikken.

Politikk

Tidligere la jeg vekt på at lokalsamfunnet på Slemmestad generelt var knyttet til arbeiderbevegelsen i Norge. Det er det mange indikasjoner på. Frem til nå har det for meg vært tilstrekkelig å vite at Slemmestad var et «rødt samfunn», hvor en stor del av befolkningen identifiserte seg med partiene på politikens venstreside. Men som vi har sett i dette kapitlet, er Slemmestadsamfunnet i endring. I det følgende vil jeg se nærmere på hva som skjer med denne endringen i lys av lokalsamfunnets politiske tilhørighet.

Som det fremgår av bakgrunnskapitlet, bidro etableringen av industrimiljøet på Slemmestad sterkt til at Arbeiderpartiet kom til makten i Røyken kommune. I 1913 brøt de den borgerlige

---

¹⁵⁴ Martinsen, Terje 2005, ss. 107–110.

¹⁵⁵ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

dominansen i bygden og fikk rent flertall med 12 av 20 representanter i kommunestyret.¹⁵⁶ Dette innledet en periode hvor Arbeiderpartiet kom til å sitte med makten i Røyken kommune frem til 1975, kun avbrutt av andre verdenskrig. Slemmestad Arbeiderforening spilte en viktig rolle i Røyken Arbeiderparti, spesielt de første årene.¹⁵⁷ Etter at Arbeiderpartiet kom til makten i Røyken, fikk vi en stabil periode hvor partiets ordfører Jon Leira beholdt vervet frem til 1940. Arbeiderpartiets dominans i denne perioden skyldtes først og fremst fremveksten av industri i Røyken, men mye rot og dårlig organisering i kommunens andre politiske partier bidro også til å støtte opp under Arbeiderpartiets politiske dominans. Det som i dag er Røyken Høyre, hadde fra stiftelsen i 1884 til 1945 gått under tre forskjellige navn. Med sterke interne stridigheter og dårlig gjennomført listesamarbeid klarte de aldri å utfordre Arbeiderpartiet.¹⁵⁸ Ved en av Høyres reorganiseringer i perioden forsøkte man å starte lokale foreninger basert på skolekretsene i Røyken. Når disse skulle samles til konstituerende møte, møtte imidlertid ikke kretsen fra Slemmestad.¹⁵⁹ Høyres tyngdepunkt var tydelig det gamle bondesamfunnet lengre opp i kommunen.

Etter andre verdenskrig var mye ved det samme. Arbeiderpartiet var det desidert største partiet, selv om de i perioden 1945 til 1951 ikke hadde rent flertall alene, men måtte basere seg på støtte fra kommunistenes representanter. Etter krigen ser vi at noen av direktørene på sementfabrikken bidrar på listene til Høyre, uten at det er særlig fremgang for de borgerlige i kommunen. I Røyken Høyres årsberetning fra 1962 finner vi et eksempel som viser Høyres problem og hvor politisk delt Røyken kommune var: «Når det imidlertid gjelder å få innskrevet nye medlemmer, så støter dette på vanskeligheter. Vi har også i det forløpne år forsøkt å skaffe fast kontaktmann i Slemmestad ... men uten resultat.»¹⁶⁰ Frustrasjonen var også stor over at politiske avgjørelser ikke ble tatt i kommunestyret, men på Arbeiderpartiets gruppemøter. Med rent flertall til Arbeiderpartiet kunne de bare vedta saker som var ferdig diskutert. Dette bidro også til å støtte opp under Arbeiderpartiets dominante posisjon. Når man som kommunestyrerepresentant for et annet parti ikke hadde noen innflytelse, var det vanskelig å utvikle et lokalt partiapparat som var sterkt nok til å komme i posisjon. Det er først på slutten av 1960-tallet og utover på 70-tallet at vi ser merkbare fremskritt for de

---

¹⁵⁶ Rørvik, Ragnar og Atle Remme 2000, *Røyken Arbeiderparti 100 år*, s. 11.

¹⁵⁷ Rørvik, Ragnar og Atle Remme 2000, ss. 8–17.

¹⁵⁸ Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, *Røyken Høyre gjennom 110 år*, ss. 39–49.

¹⁵⁹ Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, s. 41.

¹⁶⁰ Fra Røyken Høyres årsberetning 1962, gjengitt i: Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, s. 52.

borgerlige i Røyken. Dette samsvarer, som vi har sett tidligere, med de store endringene i kommunens befolkning.

Ved kommunevalget i 1971 ble antallet kommunestyrerepresentanter i Røyken utvidet fra 29 til 35. Arbeiderpartiet fikk fremdeles rent flertall, men med 49,3 % av stemmene fikk de under 50 % for første gang siden 1913 (bortsett fra i 1925 og 1945, da kommunistpartiet sto sterkt). Høyre endte opp med 20,4 % av stemmene og 9 mandater i det nye kommunestyret.¹⁶¹ Høyres sterke valgresultat ble blant annet forklart med at de aktivt hadde oppsøkt nye innbyggere på de nye byggefeltene i kommunen.¹⁶² Her ser vi altså at de nye innflytterne til kommunen begynte å rokke ved det politiske bildet i Røyken. Men det var ikke bare de nye innflytterne som skulle sørge for et maktskifte ved neste kommunevalg.

Fra 1952 til 1975 hadde Arbeiderpartiets ordfører, Thorleif Nilsen, styrt i Røyken. Det var prosessen rundt hvem som skulle bli hans arvtager som Arbeiderpartiets ordfører kandidat som førte til valgnederlaget. I korte trekk klarte man ikke å bli enig om hvem som skulle være ordfører kandidat, og det oppsto en splittelse av lokalpartiet. Noen meldte seg ut og dannet Røyken Sosialdemokratiske Fellesliste (RSF).¹⁶³ RSF fikk 11 % av stemmene og fire mandater. Sammen med Arbeiderpartiet og SV var det et klart sosialistisk flertall, med 20 mot 15 borgerlige mandater.¹⁶⁴ Konflikten mellom de to arbeiderpartiene var imidlertid så stor at representantene for RSF endte med å stemme for Høyres ordfører kandidat, og en varaordfører fra Senterpartiet. Da var kaoset komplett, og med sosialistisk flertall på rådhuset måtte Høyres ordfører Jarle Wahl forsøke å navigere blant to arbeiderpartier som ikke snakket videre sammen. Det var en betydelig utfordring når politiske saker skulle vedtas.¹⁶⁵

Arbeiderpartiavisen *Fremtiden* var ikke videre imponert over utfallet av valget i Røyken. De skrev på lederplass at «de som brøt ut av partiet fordi de ikke ville akseptere flertallets ordfører kandidat, i dag ikke føler seg særlig stolt over å ha innsatt en Høyremann som

---

¹⁶¹ Tall hentet fra ssb.no/statistikkbanken: Tabell: 01180: Kommunestyrevalget. Godkjente stemmer, etter parti/valgliste (K).

¹⁶² Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, ss. 56–57.

¹⁶³ Martinsen, Terje 2005, ss. 256–257.

¹⁶⁴ Tall hentet fra ssb.no/statistikkbanken: Tabell: 01180: Kommunestyrevalget. Godkjente stemmer, etter parti/valgliste (K).

¹⁶⁵ Martinsen, Terje 2005, ss. 256–258, og Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, ss. 61–62.

ordfører». Og videre at «de som gjennom et langt liv har gitt sin stemme til Arbeiderpartiet ... føler seg sjokklammet».¹⁶⁶

I seg selv er dette relevant fordi det viser den generelle politiske høyledreiningen i Røyken kommune fra 1970 og fremover. Som vi senere skal se, gjelder dette i noen grad også for Slemmestad. Dette er spesielt interessant fordi splittelsen i Røyken Arbeiderparti skyldtes en krangel mellom det som bare blir kalt «innflyttere» og «Røykenbøringer eller urbefolkningen». Arbeiderpartiets valgkomité hadde satt opp både ordførerkandidat og varaordførerkandidater som nylig hadde flyttet til kommunen.¹⁶⁷ Dette blir viet plass både i Martinsens store bygdebok og jubileumsskriftet for Røyken Høyre, men det står ikke nevnt i *Røyken Arbeiderparti 100 år* (der omtaler de riktignok splittelsen, men kaller den bare en uenighet over kandidater). En av forfatterne bak Røyken Arbeiderpartis jubileumsbok, Ragnar Rørvik, var selv en av dem som brøt ut og dannet RSF. Hvorvidt han mener det ikke var noen innflytter-/urbefolkningskonflikt, eller om han bare mener det ikke var viktig, vet jeg ikke. I 1979 var i hvert fall han og resten av RSF tilbake i Røyken Arbeiderparti.¹⁶⁸ Jeg synes uansett at konflikten er interessant, for det viser tydelig vekstsmertene som hadde rammet kommunen og tettstedene. Slemmestad er et av de tettstedene som vokste raskest i kommunen, og stedet kjente helt sikkert på de samme problemene.

Fra og med kommunevalget i 1975 byttet Arbeiderpartiet og Høyre på å styre kommunen – med vekslende støtte fra de mindre partiene. Tiden da Arbeiderpartiet styrte alt med rent flertall, var forbi. Sist gang Arbeiderpartiet hadde ordføreren i Røyken, var i perioden 1995–99. Høyre og de andre borgerlige partiene hadde styrket sin stilling fra slutten av 1970-tallet og fremover. Ved kommunevalget i 2011 fikk Høyre 43,8 % av stemmene og var ett mandat unna rent flertall i kommunestyret.¹⁶⁹ På litt over 30 år har altså det politiske bildet blitt snudd på hodet i Røyken kommune. Fra å være en Arbeiderparti-bastion med rene flertall og ordførere som satt mange perioder etter hverandre, er det nå blitt en soleklar Høyre-kommune som har gjenvalgt ordfører Rune Kjølstad tre ganger: i 2003, 2007 og 2011.

---

¹⁶⁶ *Fremtiden* 10. desember 1975.

¹⁶⁷ Martinsen, Terje 2005, ss. 256–258, og Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, ss. 61–62.

¹⁶⁸ Rørvik, Ragnar og Atle Remme 2000, s. 48.

¹⁶⁹ Tall hentet fra ssb.no/statistikkbanken: Tabell: 01180: Kommunestyrevalget. Godkjente stemmer, etter parti/valgliste (K).

Selv om det jeg har sett på så langt har vært tall for hele kommunen, kan vi trygt slå fast at også lokalsamfunnet Slemmestad har fått flere borgerlige sympatier enn tidligere. Vi vet at befolkningen på stedet har økt – til dels kraftig – og mye av den veksten skyldes innflytting. Vi kan regne med at mange av de nye innbyggerne var av en annen politisk overbevisning enn de som allerede bodde der og var tilknyttet sementindustrien. Jeg har tall over stemmegivningen i de enkelte grunnkretsene i lokalvalgene i Røyken, hhv. fra 1979 til 1991. Her fremgår det at Slemmestad fremdeles var kommunens radikale hjørne. Ved valget i 1979, et valg som endte med borgerlig flertall, stemte 50,5 % av Slemmestad valgkrets' stemmeberettigede på Arbeiderpartiet. 4,9 % stemte på SV og 3,8 % stemte på Kommunistpartiet. Som vi ser, er det et solid sosialistisk flertall, men samtidig stemte 27,0 % på Høyre.¹⁷⁰ Hvis vi videre tar utgangspunkt i oppslutningen om Arbeiderpartiet, får vi, med unntak av 1983, en gradvis nedgang – også på Slemmestad. I 1987 stemte 45,1 % på Arbeiderpartiet, og i 1991 var det 43 %. Her kom også Fremskrittspartiet inn i bildet. De vokste fra 2,3 % i 1979 til 18,9 % i 1987, før de falt litt tilbake til 13,9 % i 1991.¹⁷¹

Når det gjelder grunnkretstallene for Slemmestad, er det vanskelig å trekke de store konklusjonene. Til det er tidsrommet for kort og det geografiske området i minste laget. Vi kan riktignok si noe om tendenser, men ser vi utelukkende på stemmene fra Slemmestad, kan både enkeltsaker og personstemmer gi store utslag i resultatet. Det vi imidlertid kan si med sikkerhet, er at Slemmestad fremdeles var den mest radikale delen av Røyken kommune. Det kan være verdt å merke seg at de to grunnkretsene som ligger nærmest Slemmestad grunnkrets, og som er en del av tettstedet, skiller seg litt ut. Gjennom den perioden jeg har tall på grunnkrets nivå, ser vi at jo lenger distansen er fra industrien på Slemmestad, desto mer borgerlig stemmer de.¹⁷² Utslagene er ganske små, men tendensen er likevel tydelig: det området som ligger nærmest fabrikk og de gamle arbeiderboligene, hadde sterkere sympatier på venstresiden enn områder som ligger lenger unna. Den viktigste grunnen til dette er nok at de nye områdene som kommunen hadde tilrettelagt for boligbygging, lå et lite stykke unna industriområdet.

---

¹⁷⁰ Tabeller over fordelingen – kretsvis – av stemmene ved kommunestyrevalget i Røyken kommune 1979–1991 er gjengitt i vedleggsdelen av: Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, ss. 20–23.

¹⁷¹ Tabeller over fordelingen – kretsvis – av stemmene ved kommunestyrevalget i Røyken kommune 1979–1991 er gjengitt i vedleggsdelen av: Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, ss. 20–23.

¹⁷² Tabeller over fordelingen – kretsvis – av stemmene ved kommunestyrevalget i Røyken kommune 1979–1991 er gjengitt i vedleggsdelen av: Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, ss. 20–23.

Det vi kan lese ut av denne statistikken, er det litt spesielle utslaget vedtaket om nedleggelsen av sementfabrikken på Slemmestad hadde på kommunestyrevalget i 1983. Hadde man stemmerett i Røyken den gangen, kunne man stemme på en gruppering som kalte seg for Cementlista. De gjorde ikke noe godt valg, og fikk ingen mandater inn i kommunestyret. I Slemmestad, derimot, fikk de 6,2 % av stemmene.¹⁷³ Cementlista besto av fem tidligere aktive kommunister og noen andre som mente at de etablerte partiene gjorde for lite for å stanse nedleggelsen av sementfabrikken. Alle hadde et politisk syn som sto til venstre for Arbeiderpartiet.¹⁷⁴ Det at Cementlista fikk så liten oppslutning, hadde nok mye å gjøre med at det var bred politisk enighet i kommunestyret i Røyken om å arbeide for å opprettholde sementproduksjonen på Slemmestad. Men 6,2 % av Slemmestads stemmeberettigede mente at det viktigste i kommunevalget i 1983 var å forsøke å redde sementfabrikken.

Sist gang kommunistpartiet i Røyken stilte til valg, i 1979, fikk de ingen representanter inn i kommunestyret. Statistikken fra valget i 1979 viser at de stemmene Kommunistpartiet fikk, nesten utelukkende kom fra Slemmestad.¹⁷⁵ Dette kan vi anta også har vært tendensen ved tidligere valg. I Røyken har Kommunistpartiet vært representert i alle kommunestyrene fra 1925 til 1971, med unntak av perioden 1937–1945.¹⁷⁶ I perioder sto kommunistene svært sterkt, og det varierende arbeidsklimaet mellom kommunister og arbeiderpartifolk preget Slemmestad. I forrige kapittel så vi hvordan dette preget idretten, men det har også vært perioder med to forskjellige 1. mai-tog.¹⁷⁷

En av drivkreftene bak Røykens Kommunistparti var Ragnvald Johansen fra Slemmestad. Han er en såpass markant person i historien om Slemmestad at han bør nevnes. Johansen begynte å jobbe på sementfabrikken som femtenåring i 1912. I 1965 gikk han av med pensjon. Gjennom hele livet var han blant annet engasjert i Slemmestad Arbeiderforening, Kommunistpartiet i Røyken og Slemmestad Idrettsforening.¹⁷⁸ Han var respektert i lokalsamfunnet og satt mange år i kommunestyret for kommunistene. Støtten kom fra hjemstedet på Slemmestad. Noe av det siste han gjorde som kommunestyrerepresentant, var å

---

¹⁷³ Tabeller over fordelingen – kretsvis – av stemmene ved kommunestyrevalget i Røyken kommune 1979–1991 er gjengitt i vedleggsdelen av: Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, ss. 20–23.

¹⁷⁴ Martinsen, Terje 2005, s. 274.

¹⁷⁵ Tabeller over fordelingen – kretsvis – av stemmene ved kommunestyrevalget i Røyken kommune 1979–1991 er gjengitt i vedleggsdelen av: Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, ss. 20–23.

¹⁷⁶ Tall hentet fra ssb.no/statistikkbanken: Tabell: 01180: Kommunestyrevalget. Godkjente stemmer, etter parti/valgliste (K).

¹⁷⁷ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

¹⁷⁸ Gartmann, Frithjof 1990, ss. 119–123.

stemme imot et forslag om at politikerne i Røyken skulle få møtegodtgjøring.¹⁷⁹ Han mente at det var en æressak å sitte som folkevalgt; den holdningen var naturlig etter et liv på Slemmestad, hvor deltakelse i det organiserte fellesskapet var en selvfølgelighet. At forskjellen fra industrisamfunnet nede på Slemmestad og til andre deler av kommunen var stor, ser vi blant annet i en humoristisk tekst fra en bygderevy i Røyken. Teksten handler om Ragnvald Johansen og det nye idrettsanlegget som ble bygd på Slemmestad rett etter krigen:

Han vil bygge idrettsplass – ja
og flytte hit den røde plass – hva.
Alle kjenner sikkert nå vår venn,
Det er'n Ragnvald Johansen.
Og nå kan De være glad
Han ikke er herfra,
For han bor helt der nede i Slemmestad.¹⁸⁰

Det siste jeg skal se på når det gjelder valg og politikk, er valgdeltakelse. Den nasjonale trenden har vært en gradvis nedgang i valgdeltakelse ved lokalvalg, og det samme gjelder i Røyken kommune.¹⁸¹ For de valgene jeg har grunnkrets materiale, ser jeg at valgdeltakelsen ligger under snittet i kommunen.¹⁸² Terje Martinsen kommenterer at synkende valgdeltakelse viser mindre tillit til de folkevalgte og den jobben kommunen gjør for befolkningen.¹⁸³ Dette kan stemme, men jeg mener at det også har noe med tilhørigheten å gjøre. Med stor innflytting og mye arbeidspendling kan det hende at færre mennesker mener noe særlig om kommunepolitikken i Røyken. Dette er et argument som også kan brukes generelt om kommunevalg i Norge, hvor folk i dag mener mer om overordnet politikk enn om det som skjer i de enkelte kommunene. Ser vi spesifikt på Slemmestad, er begge forklaringene relevante. Befolkningen der var neppe særlig fornøyd med at kommunen ikke fikk gjort noe med nedleggelsen av sementfabrikken. Samtidig følte heller få av de nye beboerne en spesiell tilknytning til Røyken kommune. At valgdeltakelsen er lavere i Slemmestad enn i resten av kommunen, kan også ha noe å gjøre med Slemmestads geografiske beliggenhet og stedets historiske orientering mot Asker, Bærum og Oslo.

---

¹⁷⁹ Martinsen, Terje 2005, s. 263.

¹⁸⁰ Martinsen, Terje 2005, s. 263.

¹⁸¹ Tall hentet fra ssb.no/statistikkbanken: Tabell: 09475: Kommunestyrevalget. Stemmer og valgdeltakelse (K).

¹⁸² Tabeller over fordelingen – kretsvis – av stemmene ved kommunestyrevalget i Røyken kommune 1979–1991 er gjengitt i vedleggsdelen av: Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994, ss. 20–23.

¹⁸³ Martinsen, Terje 2005, s. 327.

Kjøpesenter som sentrum

I årene mellom 1945 og frem til nedleggelsen av sementfabrikken utviklet samfunnet på Slemmestad seg langs de samme linjene som generell norsk samfunnsutvikling. Fabrikken var fremdeles selve hjørnesteinsbedriften, men nye elementer kom til. Spesielt er det mulig å se at utviklingen av den lokale handelsstanden endret litt på strukturene på Slemmestad. Helt fra sementfabrikken ble etablert, hadde butikkene og serviceinstitusjonen ligget i sentrum, i nærheten av fabrikken og arbeiderboligene. Der hadde spesielt Samvirkelaget spilt en stor rolle; de drev blant annet kolonial, slakter, byggevarebutikk og kafé.¹⁸⁴ Dette er igjen typisk for Slemmestad – solidariteten og samholdet i lokalsamfunnet gjorde det naturlig at Samvirkelaget sto sterkt. I 1979 kom de første planene for et kjøpesenter på stedet. Det ble lagt ny vei som ledet trafikken utenom det gamle sentrum, og i 1984 sto det nye kjøpesenteret Rortunet ferdig langs den nye veien.¹⁸⁵ Røyken kommune var bekymret for handelslekkasje ut av kommunen og støttet opp om det nye kjøpesenteret. Etter flere utvidelser har senteret i dag over 150 ansatte, og det omsetter for flere hundre millioner kroner i året.¹⁸⁶

Etableringen av flere butikker på Slemmestad var noe mange hadde etterspurt, og fortsatt drift og flere utvidelser vitner om at lokalbefolkningen var fornøyd med kjøpesenteret. Men Rortunet har bidratt til at det gamle sentrum på Slemmestad er blitt mindre brukt. Først og fremst skyldes nok dette at veien ble lagt utenom, men da butikkene flyttet, bidro det til at det ble enda mindre liv i det som før var sentrum. Færre mennesker så seg nødt til å dra ned dit hvor sporene fortsatt er tydelige etter det industrisamfunnet Slemmestad en gang var. Det er et faktum som bidro til at lokalidentiteten ble mindre knyttet til stedets historie. Samtidig er kjøpesentre gode møteplasser i lokalsamfunn. At mennesker som bor sammen møtes, er en forutsetning for en felles identitet. Det var nok ikke mange som trodde at det gamle sentrum skulle bli mindre dominerende i lokalsamfunnet på Slemmestad. Jorun Lillelien Kaspersen, som selv har bodd hele livet på Slemmestad, skriver i en av sine bøker: «Selv om Rortunet ble bygget i 1984 med planer om utvidelse, er det trolig Slemmestad gamle sentrum som vil bli stående som hovedsete for Slemmestad og distriktet i fremtiden.»¹⁸⁷

---

¹⁸⁴ Martinsen, Terje 2005, s. 310.

¹⁸⁵ Martinsen, Terje 2005, s. 287.

¹⁸⁶ Martinsen, Terje 2005, ss. 287–288.

¹⁸⁷ Kaspersen, Jorun Lillelien 1989, *Hundreårsbølgen – Industriarbeideren og hans familie*, s. 92.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett på de generelle endringene som skjedde på Slemmestad fra 1970 til 2011. Denne perioden førte med seg store forandringer. Den gamle sementfabrikken ble lagt ned, og politisk sett beveget Røyken kommune seg fra et rent Arbeiderpartistyre til Høyredominans (mer om politikken i neste avsnitt). Slemmestads befolkning økte kraftig gjennom perioden. Kommunen tilrettela for økt innflytning til nye boligfelt. Dette førte med seg mennesker som ikke var industriarbeidere og som ikke hadde den samme tilknytningen til sementfabrikken. Fra å være et sted som var avhengig av arbeidsplassene på fabrikken, ble Slemmestad et sted med en blandet befolkning, hvor størsteparten av innbyggerne pendlet ut for å arbeide. Dette skjedde samtidig med at innbyggerne stadig fikk høyere utdanning og flere kvinner kom i jobb. Det var ikke lenger selvsagt at unge fra Slemmestad skulle arbeide på sementfabrikken. I denne perioden flyttet også handelsstanden fra det gamle sentrum og inn i et nytt kjøpesenter. Vi ser at lokalsamfunnet på Slemmestad også rent fysisk flytter seg lenger unna industrihistorien.

I likhet med andre tettsteder gjennomgikk også Slemmestad større politiske endringer i disse årene. Vi har sett at det som var et urokkelig flertall for Arbeiderpartiet, kom under press og endte med et politisk skifte. Årsaken var først og fremst økt oppslutning om de borgerlige partiene, men det avstedkom også konflikter mellom folk som flyttet inn og folk som hadde bodd der lenge. Vi ser også tegn på at det ikke først og fremst var Slemmestads velgere som førte til at Røyken kommune vandret fra venstre mot høyre. Men også der fikk andre politiske ideer fotfeste. Et sted som tidligere var et viktig område for Røyken Kommunistparti, hadde fått over 10 % oppslutning fra FrP i flere valg fra 1980-tallet og fremover.

Utviklingen på Slemmestad er på sett og vis utviklingen i Norge i miniatyr. De generelle trekkene i befolkning og politisk utvikling kan absolutt sammenlignes med Norge generelt – og andre tettsteder og lokalsamfunn som er blitt inkludert i et større arbeidsmarked. Det som er viktig her, er hvilket utslag dette har gitt seg i lokalidentiteten. Slik jeg ser det, preger alt dette lokalidentiteten på Slemmestad. Det å være fra Slemmestad betyr ikke lenger at man automatisk blir forbundet med sementindustrien på stedet. Det er vanskelig å peke på enkelte faktorer som gir seg store utslag. Jeg tror likevel det er summen av det vi har sett på i dette kapitlet som gir utslaget. Viktigst er det nok at dette er perioden som knyttet Slemmestad sammen med andre steder og områder. Fra å være et tett sammenvevd lokalsamfunn hvor nesten alt foregikk på Slemmestad, har tettstedet åpnet seg mer og mer opp for storsamfunnet.

Tidligere hadde Slemmestad en sterk lokal tilhørighet. Den var preget av at svært mange jobbet med det samme, og generelt levde man tett sammen. Som vi har sett, har dette gjennom perioden kommet under press av flere ulike grunner. Resultatet er at Slemmestad er blitt et mye mindre homogent samfunn. Et konkret eksempel på dette kan være større politisk mangfold og en generell nedgang i oppslutning om arbeiderbevegelse og politisk venstreside.

Kapittel 5. Ny tid. Ny identitet?

I forrige kapittel så vi at lokalsamfunnet på Slemmestad har gjennomgått store endringer. I dette kapitlet vil jeg se på hva som preger identiteten på Slemmestad i tiden etter nedleggelsen av sementfabrikken og frem til i dag. Her vil jeg hovedsakelig fokusere på de aspektene jeg mener sier noe vesentlig om lokalsamfunnet i dag. Noen hendelser som ligger tett opp til nedleggelsen av fabrikken vil også bli diskutert. Den videre fremstillingen begynner med en generell betraktning om samhold, engasjement og lokal tilhørighet. Deretter gjør jeg rede for elementer jeg mener er viktige for lokalidentiteten på Slemmestad. Jeg vil også belyse gjenbruk av fabrikkens bygningsmasse, lokale forsøk på å beholde tilknytningen til det gamle industrisamfunnet, en særegen påsketradisjon og lokale navn, ord og uttrykk.

Dugnadsånd og lokaltilhørighet i dagens Slemmestad

De endringene som har funnet sted i lokalsamfunnet på Slemmestad har kommet gradvis. Nedleggelsen av sementfabrikken var en konkret hendelse som skapte et skille, men den gamle identiteten som var knyttet til industrisamfunnet forsvant ikke over natten. Da nåværende sokneprest Rolf Erik Hanisch kom flyttende og tiltrådte som prest på Slemmestad i 2000, ble han fortalt – og «advart» om Slemmestads industrihistorie og særegne lokalidentitet.¹⁸⁸ Han husker sjargongen, mentaliteten og den utstrakte bruken av kallenavn som var en naturlig del av lokalsamfunnet ved årtusenskiftet.¹⁸⁹ Gjennom årene som prest på Slemmestad har dette gradvis blitt mindre fremtredende. Den store innflyttingen sammen med at veteranene fra sementfabrikken bokstavelig talt døde bort, har ført med seg sine omskiftelser. Hanisch forteller om store endringer gjennom sine 14 år på Slemmestad; den gamle industrikulturen blir stadig mindre og mindre fremtredende.¹⁹⁰

Gjennom industriepoken var Slemmestad i stor grad isolert fra omverden som et eget samfunn. Kontakten med resten av kommunen har vært liten, og de som var fra Slemmestad sa aldri at de var fra Røyken.¹⁹¹ På dette området har det skjedd omveltninger, spesielt gjennom de som har flyttet til Slemmestad. Det gamle skillet mellom lokalsamfunnene i

---

¹⁸⁸ Intervju med Rolf Erik Hanisch, 5. november 2014.

¹⁸⁹ Intervju med Rolf Erik Hanisch, 5. november 2014.

¹⁹⁰ Intervju med Rolf Erik Hanisch, 5. november 2014.

¹⁹¹ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

Røyken kommune er i ferd med å viskes ut. Innflyttere stiller krav og engasjerer seg i kommunale tilbud til befolkningen.¹⁹² For Slemmestadsamfunnet er dette en naturlig konsekvens av nedleggelsen av fabrikken. Røyken kommune er blitt nødt til å ta på seg de oppgavene som fabrikken tidligere alltid hadde sørget for. Dette bidrar til at nye innflyttere definerer seg som *Røykenbøring* og ikke *Slemmestadfolk*. Her kan nok den gamle Slemmestadidentiteten også virke ekskluderende. Er det noe innflytterne vet, så er det at de ikke tilhører det gamle industrifelleskapet som eksisterte på Slemmestad.¹⁹³

Samhold, solidaritet og dugnadsånd var verdier som tidligere sto sterkt på Slemmestad. Det lokale engasjementet er fremdeles stort. Nedenfor skal vi se spesielt på utviklingen av et kulturhus, men det drives også godt i mange andre lag og foreninger på stedet. Forskjellen ligger i at dagens engasjement ikke er så altomfattende som før. Hele lokalsamfunnet står ikke bak på samme måten som det for eksempel gjorde da idrettsparken ble bygd. Det ser ut til at engasjementet i mye større grad følger interesser, spesielt egne barns interesser.¹⁹⁴ Det lokale engasjementet og fellesskapet er flyttet fra å være felles for alle til å følge innbyggernes interesser. Dette gjenspeiler den samme generelle utviklingen som resten av landet. Norge har i mye større grad blitt et interessesamfunn.

Et konkret eksempel som viser dette godt, er Hanischs erfaring med at innflyttere gjerne vil døpe barna sine i menighetene som de har flyttet fra.¹⁹⁵ Engasjement i det nye lokalsamfunnet kommer gjennom oppfølging av egne barns skolegang og fritidssysler. I tiden frem til parene får barn, har de sin tilhørighet og sine interesser utenfor lokalsamfunnet de bor i. Dette viser store endringer fra tidligere, da den grunnleggende faktoren var at de bodde på Slemmestad. Som nevnt er ikke dette en særegen utvikling, men den bidrar til å prege dagens lokale identitet på stedet. Da industrisamfunnet på Slemmestad var i sin gullalder, var det et felles engasjement for lokalsamfunnet som helhet. I dag er engasjementet i mye større grad delt mellom innbyggernes interesser.

---

¹⁹² Intervju med Rolf Erik Hanisch, 5. november 2014.

¹⁹³ Intervju med Rolf Erik Hanisch, 5. november 2014.

¹⁹⁴ Intervju med Rolf Erik Hanisch, 5. november 2014 og Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

¹⁹⁵ Intervju med Rolf Erik Hanisch, 5. november 2014.

Språk som identitetsmarkør

Så tett sammenvevd lokalt og nesten isolert fra innflytelse utenfra som Slemmestadsamfunnet lenge var, er det naturlig at stedet utviklet et eget sett med ord, begreper, klengenavn og språklige særegenheter. Generelt brukte innbyggere i Slemmestad tidligere et språk og en talemåte som nok var vanlig på Østlandet utenfor byene. Det var ustrakt bruk av a-endinger (hoppa, dansa, osv.), tjukk l (blåskjæl = blåskjell), og en sammentrekning av ord (få'kke = får ikke, må'kke = må ikke). Men i industrimiljøet på Slemmestad utviklet det seg også sosiolektiske trekk som skilte Slemmestad fra områdene omkring.¹⁹⁶

Egne uttrykk oppsto også med bakgrunn i spesifikke personer eller hendelser i lokalmiljøet. På Slemmestad betydde det å være «javn» tidligere å være sint. Det hadde sitt opphav fra en mann som jobbet på sementfabrikken. Han hadde et rynkete ansikt som ble glatt og jevnet seg ut når han ble sint.¹⁹⁷ Andre eksempler er det å være «boggers» og «bånnlåg». Begge er negativt ladede uttrykk som beskriver mennesker. «Boggers» betyr noe sånt som dårlig menneske, og hvis du er «bånnlåg», er du enda verre.¹⁹⁸ Slike uttrykk finnes det flere av, men de brukes mye sjeldnere i dag. Særegne ord og en utpreget sosiolekt er deler av lokalidentiteten som kommer til å forsvinne på Slemmestad. I den grad de blir brukt i dag, er det blant de som jobbet og bodde der mens det ennå var et industristed. Spesielt blir disse uttrykkene brukt når de gamle industriarbeiderne snakker sammen.¹⁹⁹

Flytting, pendling, utdanning og innflytelse fra andre språk gjør at språket og måten innbyggere i Slemmestad tidligere snakket på, forsvinner. Ennå brukes det en del a-ender og tjukk-l, men ordene og uttrykkene som var helt særegne for Slemmestad, dør ut. Dette blir derfor et godt eksempel på en del av den gamle identiteten som i stor grad er borte, og som helt sikkert kommer til å forsvinne sammen med den siste generasjonen som hadde sitt virke på sementfabrikken.

Gamle stedsnavn, derimot, har festet seg bedre. Det skyldes at de gamle navnene som kan knyttes til industridriften, i dag er offisielle navn. Noen uoffisielle stedsnavn har også festet seg og er fremdeles i bruk. På Slemmestad er det flere gate- og veinavn som er direkte relatert til stedets historie. Boligveien er en gate hvor det lå mange arbeiderboliger; Odalsveien har

---

¹⁹⁶ Martinsen, Terje 2005, s. 328.

¹⁹⁷ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

¹⁹⁸ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

¹⁹⁹ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

fått navnet sitt etter innflyttere fra Odalen. De kom tidlig for å jobbe på fabrikken. Eternittveien går forbi området hvor Eternittfabrikken lå.²⁰⁰ I tillegg ligger bussholdeplassen «To'ern» der hvor arbeiderbolig nummer to lå. Av de mer uformelle navnene brukes fortsatt «BP'en» om bensinstasjonen på Slemmestad. Dette kommer av at det en gang var en BP-stasjon (British Petroleum), men det er lang tid og flere navnebytter siden.²⁰¹ Fremdeles omtaler også deler av befolkningen veien Ødegårdsbakken som «dassegata», oppkalt som den er etter en beboer som hadde jobben med å tømme doene på Slemmestad.²⁰²

Alle disse navnene bidrar til å knytte dagens lokalmiljø på Slemmestad til det tidligere industrisamfunnet og den kulturen som preget området. Først og fremst gjennom offisielle navn med direkte tilknytning til industrien. Imidlertid er også de uoffisielle navnene som fremdeles brukes av deler av befolkningen, tegn på at den gamle Slemmestadidentiteten fremdeles eksisterer. Om enn i mindre målestokk enn tidligere.

Finnes det identitet i gamle bygninger?

Hvis du kjører gjennom Slemmestad sentrum i dag, er det lett å se at det har vært et industrisamfunn. Ennå står deler av den gamle fabrikken igjen, og også bebyggelsen i resten av det gamle sentrum preges av industrihistorien. De konkrete sporene etter industrisamfunnet er lette å se. Jeg vil raskt se på i hvilken grad dette har preget stedets lokalidentitet etter at produksjonen stoppet opp. Det beste eksemplet på at det har vært et sterkt engasjement omkring den gamle industribebyggelsen, er en sak som handler om hvorvidt de gamle pipene til sementfabrikken kunne rives eller ikke.

Pipene på Slemmestad hadde lenge vært landemerker og et symbol på stedets sementindustri. Forslaget om rivning kom fra eiendomsselskapet som Norcem opprettet for å utvikle området i Slemmestad for salg.²⁰³ Fra flere hold kom det innvendinger mot å rive pipene. Det ble sagt: «som en del av fabrikken og dens historie, er pipene viktige deler av det tekniske kulturminne.»²⁰⁴ Og man «betrakter begge pipene som landemerker og vesentlige elementer i

---

²⁰⁰ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

²⁰¹ Den innflyttede soknepresten har også vendt seg til å bruke dette navnet på stedets bensinstasjon; jf. intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014, og intervju med Rolf Erik Hanisch, 5. november 2014.

²⁰² Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

²⁰³ Låg, Rannveig Langholm 1996, «Plagsom fabrikkruin eller verdifullt kulturminne», i *Fortidsminneforeningens årbok*, 150. årg., ss. 157–159.

²⁰⁴ Låg, Rannveig Langholm 1996, s. 157.

industriandskapet som definerer Slemmestad sentrum».²⁰⁵ Saken ble stående og stampe en stund, men etter mye frem og tilbake endte det med at den ene pipen ble revet og den andre ble stående som et minne over fortiden. Saken viser at det allerede ganske tidlig etter nedleggelsen var flere som mente at deler av industribebyggelsen på Slemmestad hadde egenverdi; den kunne være viktig som et kulturminne for fremtiden.

I 1996 ble det skrevet en artikkel som tar utgangspunkt i at offentlige myndigheter burde komme på banen og sørge for at deler av det gamle industriområdet blir tatt vare på og vernet. Artikkelforfatteren, Rannveig Langholm Låg, foretar en verdivurdering av stedet etter prinsipper som er vanlige når noe skal vurderes vernet. Hun mener at det er dårlige grunnlag for vern basert på autentisitet, vitenskapelig verdi, alder og estetisk verdi. Dette skyldes den store utviklingen og raske utskiftingen som fant sted for å forbedre fabrikken. Dessuten ble mye av produksjonsutstyret demontert og solgt unna etter nedleggelsen. Hun finner det også vanskelig å argumentere objektivt for at industrimiljøet på Slemmestad har en estetisk egenverdi.²⁰⁶ Det hun imidlertid finner, er at identitetsverdien for lokalsamfunnet på Slemmestad er så stor at noe bør gjøres for å ivareta deler av industrihistorien.²⁰⁷ Hun argumenterer, i likhet med meg, at Slemmestad er så tett knyttet til sementindustrien at det er viktig for lokalidentiteten på stedet.

Videre vurderer hun hvem det vil være viktig å verne Slemmestadsamfunnet for. Og med bakgrunn i de samme argumentene som hun brukte ovenfor, hevder hun at industrimiljøet på Slemmestad først og fremst er viktig for lokalbefolkningen. Stedet oppfyller ikke krav for nasjonalt eller regionalt vern; ansvaret for et eventuelt vernearbeid havner da hos kommunen.²⁰⁸ I et forsøk på å heve industrisamfunnets status på Slemmestad og gjøre et vern mer sannsynlig, kobler Langholm Låg den lokale identitetsverdien opp mot ønsket om å etablere et museum og arkiv på stedet. Hennes endelige forslag til en plan for Slemmestad blir å frede de to pipene og bebyggelsen i det som var sentrum fra gammelt av. Denne bebyggelsen er fra den tidligste perioden med sementindustri.²⁰⁹ Da blir pipene et symbol på industriens storhetstid og den gamle bebyggelsen et tegn på stedets historiske røtter. Samtidig

---

²⁰⁵ Låg, Rannveig Langholm 1996, s. 159.

²⁰⁶ Låg, Rannveig Langholm 1996, ss. 150–152.

²⁰⁷ Låg, Rannveig Langholm 1996, s. 161.

²⁰⁸ Låg, Rannveig Langholm 1996, ss. 153–154.

²⁰⁹ Låg, Rannveig Langholm 1996, ss. 161–162.

kan et museum gi verdi for mennesker som ikke har tilknytning til det gamle Slemmestadsamfunnet.

Jeg vil også nevne to mindre eksempler som er knyttet til utnyttelsen av den gamle industribebyggelsen. På midten av 1990-tallet kjempet fremdeles den gamle fagforeningen en kamp mot utviklingen av industriområdene. De var sterke motstandere av boligbygging på den ene siden av den gamle havnen. De mente at en utbygging ville gjøre det vanskeligere å etablere nye industrivirksomheter på Slemmestad.²¹⁰ Dette skjedde omtrent samtidig som det gamle Folkets Hus ble solgt og ombygget til hindutempel. At Arbeiderforeningens gamle storstue i dag er et sentralt møtested for hinduer i Norge, kan stå som et symbol på den utviklingen og endringen samfunnet på Slemmestad har gjennomgått.

Som vi ser, har det vært forskjellige syn på verdien av bygningsmassen som står igjen etter sementfabrikken. Det har vært argumentert for at deler burde bli bevart på grunn av Slemmestads sterke tilknytning til sementindustrien. Samtidig har noen hevdet at en utvikling som går på bekostning av muligheter for ny industrivirksomhet, ikke bør finne sted. Begge disse syn er fra midten av 1990-tallet, kort tid etter at fabrikken ble nedlagt. Det preger synspunktene. Det er ikke kommet ny industrivirksomhet på Slemmestad, og det er ingenting som tyder på at det vil skje i nærmeste fremtid. Verneforslaget har det gått bedre med. En av pipene står igjen, det samme gjør hele bebyggelsen i det gamle sentrum. Bruken av disse bygningene til museum og kultursenter skal jeg se nærmere på nedenfor. I Røyken kommunes nye reguleringsplan for Slemmestad, som har fått navnet «Kystbyen Slemmestad 2030», tar de bevaringshensyn til den eldste industribebyggelsen.²¹¹ Visjonen for det nye Slemmestad viser også at kommunen ønsker å beholde røttene til det gamle industristedet:

Slemmestad er en levende liten by med nærhet til fjorden og grønne attraktive rekreasjonsområder. Det er et sted med identitet og særpreg, knyttet til unik geologi, stolt industrihistorie og et blomstrende kulturliv.²¹²

---

²¹⁰ Karlsen, Tor K. 1996, s. 44.

²¹¹ http://www.royken.kommune.no/upload/Tjenesteenheter/Plan-bygg_og_oppmaling/Nye%20sider/Plan/Kommunedelplan%20-%20Slemmestad%20-%20endring/4%20-%20Endrede%20Bestemmelser%20til%20kommunedelplan%20for%20Slemmestad.pdf. Besøkt 10. november 2014.

²¹² Samme som ovenfor.

Vi ser altså at ønsket om å bevare båndene mellom sementindustrien og lokalmiljøet i hvert fall har fått plass i utviklingsplanen for Røyken kommune. Denne planen ble vedtatt i 2012, og det nye området skal stå ferdig i 2030, mer enn 40 år etter nedleggelsen på Slemmestad. Jeg ser på kommunens ønske om å bevare deler av det gamle industrisamfunnet som et tegn på at den gamle lokalidentiteten fremdeles er til stede på Slemmestad.

Forsøkte lokalsamfunnet å bevare den gamle identiteten?

Med Norcems nedleggelse av sementfabrikken på Slemmestad i 1989 og den generelle utviklingen vi så i forrige kapittel, er det tydelig at lokalsamfunnet på Slemmestad var i forandring. Med en så tydelig enkelthendelse som en nedleggelse, er det vanskelig å se for seg at lokalbefolkningen ikke reflekterte over endringene i Slemmestadsamfunnet. I det følgende skal jeg gi noen konkrete eksempler på hvor det har blitt lagt ned en innsats for å bevare deler av det som en gang var.

Det mest konkrete eksemplet på ønsket om å ta vare på den gamle industrikulturen er etableringen av Cementmuseet på Slemmestad. Initiativet kom fra flere hold, og gjennom samarbeid mellom kultursjefen i Røyken kommune, fylkesmuseet i Buskerud og ledelsen på fabrikken ble prosjektet om et bedriftsmuseum startet i 1987.²¹³ Drømmen om et museum ble koblet sammen med et ønske om nye lokaler til bibliotek. Dette fant man i sementfabrikkens gamle snekkerverksted midt i Slemmestad. Norcem sa seg villig til å støtte prosjektet økonomisk, og museet fikk også midler fra Norsk Kulturråd. Det ble hentet inn ekspertise fra Riksarkivet som arbeidet med tilretteleggingen og organisering av et arkiv.²¹⁴ Arkivet inneholder blant annet personalopplysninger over arbeiderne, produksjonsrapporter samt et godt fotoarkiv. Det hele er ordnet på en faglig god måte av en medarbeider fra Riksarkivet.²¹⁵ Dette arkivet er brukt i de tidligere nevnte avhandlingene til Hilde Ibsen og Maria Slevik. Cementmuseet åpnet dørene i juni 1991, og det holder fremdeles åpent i bibliotekets åpningstid – sentralt plassert midt i det gamle industrisamfunnet.²¹⁶

Selv om museet ikke er av de største og mest imponerende, tror jeg det er viktig for lokalbefolkningen på Slemmestad. Plasseringen sammen med biblioteket gjør det svært

---

²¹³ Låg, Rannveig Langholm 1996, s. 159.

²¹⁴ Låg, Rannveig Langholm 1996, s. 159.

²¹⁵ Låg, Rannveig Langholm 1996, s. 160.

²¹⁶ Martinsen, Terje 2005, s. 345.

tilgjengelig, og terskelen for et besøk blir lav. De ansatte på biblioteket er flinke til å fortelle og formidle hva museet inneholder. Det blir ofte brukt av skoleklasser – et tiltak jeg tror kan gjøre sitt for å formidle Slemmestads industrielle røtter til mennesker som selv ikke har noen tilknytning til den gamle sementfabrikken. Det at det også er lokalisert i en av de eldste delene av industribebyggelsen, bygger opp under dette. At Norcem bidro stort i finansieringen av det nye museet, er også interessant. Tidligere i denne oppgaven har jeg blant annet vektlagt hvor velvillig fabrikkledelsen har vært til å støtte Slemmestadsamfunnet sosialt og kulturelt. Igjen ser vi at bedriften er den som bidrar med midlene når det trengs. Det faktum at de gjør dette etter at sementfabrikken er nedlagt, viser at de også ønsker at industriarven på Slemmestad skal leve videre. Men det kan også tenkes at de ser på Cementmuseet som et slags plaster på såret, et ønske om å gi noe tilbake etter at de la ned fabrikken.

Et annet tiltak som er med på å formidle Slemmestads industriarv, er Kulturhuset Sekkefabrikken. Røyken kommunes kulturhus ligger, som navnet forteller, i det gamle fabrikklokalet som produserte sementsekkene på Slemmestad. Ideen om at dette lokalet kunne benyttes som kulturhus, oppsto omtrent samtidig med ideen om Cementmuseet. I praksis skulle det ta mye lenger tid å få til dette. I begynnelsen sa Norcem seg også villig til å bidra med realiseringen av kulturhuset. Etter nedleggelsen av sementfabrikken overdro Norcem alle eiendommene de eide på Slemmestad til sitt eget datterselskap – Slemmestad Eiendom A/S. Det skulle realisere verdiene Norcem satt igjen med på Slemmestad.²¹⁷ Det Norcem-eide selskapet sa seg villig til overdra Sekkefabrikkens lokaler til kulturhusformål, vederlagsfritt. En serie eiendomsskifter og slag gjennom 1990-tallet gjorde at eiendomsmassen på Slemmestad ikke lenger var under Norcems kontroll. Da ble spørsmålet om kulturhus vanskeligere.

Gjennom store deler av 90-tallet og begynnelsen av 2000-tallet var det forskjellige forsøk på å få til satsingen på et kulturhus. Lokalet ble også brukt som konsert- og teaterscene ved forskjellige anledninger. Saken fikk ikke sin endelige løsning før i 2008, da Røykens ordfører endelig kunne åpne det nye kulturhuset.²¹⁸ I dag eies det av Røyken kommunes eiendomsselskap og driftes over kulturbudsjettet i kommunen.²¹⁹ I Sekkefabrikken arrangeres et bredt spekter av aktiviteter, og huset brukes flittig av lokale lag og foreninger. Kulturhuset

---

²¹⁷ Martinsen, Terje 2005, ss. 285–286.

²¹⁸ <http://www.dt.no/nyheter/klart-for-kulturen-1.3396282>. Besøkt 12. november 2014.

²¹⁹ <http://www.rha.no/nyheter/jublet-for-sekkefabrikk-ja-1.5600879>. Besøkt 12. november 2014.

Sekkefabrikken er også tilholdssted for et lite tiltak som også bør nevnes her. På jevnlig basis arrangeres det *Seniorcafé*, et uformelt sosialt tilbud rette mot eldre. Ofte er Slemmestads gamle historie tema for kveldene. Arrangementet er populært også blant mennesker som ikke har direkte tilknytning til Slemmestad.²²⁰

Kulturhuset Sekkefabrikken ble en realitet selv om Norcem ikke bidro økonomisk i dette arbeidet, men prosessen var lang og hard. Sekkefabrikken ble ikke åpnet før i 2008. Dette eksemplet viser godt hvilken maktfaktor fabrikken har vært på Slemmestad. Det prosjektet NORCEM bidro økonomisk til, ble realisert mye raskere enn det som ble finansiert av kommunen. Det viser også at det lokale engasjementet som ønsket at det gamle fabrikklokalet skulle benyttes til kulturformål, har vært sterkt. Uten påtrykk fra lokale krefter og en forankring i lokale lag og foreninger, hadde det neppe blitt et kulturhus i den gamle Sekkefabrikken.

Slemmestads historiske tilknytning til arbeiderbevegelsen er det også blitt gjort forsøk på å holde i hevd. 1. mai 2009 var daværende statsminister for Arbeiderpartiet, Jens Stoltenberg, hovedtaler på Slemmestad. Han snakket om tettstedets historiske arv og viktigheten av å ta vare på dette.²²¹ Fremdeles er 1. mai-arrangementene en viktig tradisjon på Slemmestad, selv om de ikke har like stor oppslutning som i industriens glansdager. Tilhørigheten til arbeiderbevegelsen var en svært sentral del av den gamle lokalidentiteten. Statsministerbesøk og 1. mai-tradisjon viser at det fremdeles eksisterer rester av dette engasjementet.

Som et siste moment i denne delen tolker jeg også klager på manglende utvikling i Slemmestads gamle sentrum som et forsøk på å holde liv i den gamle identiteten. Selv om vi har sett at fabrikken og industrien har hatt stor betydning for lokalidentiteten, har også tilknytningen til det som var det gamle sentrumsområdet betydd mye. Det ble lagt bibliotek og museum til dette området tidlig på 1990-tallet, og vi har sett at det har blitt kulturhus. Men bortsett fra dette har det vært lite utvikling. Næringslivet har hatt problemer med driften, og bygningsmassen har tidvis vært preget av forfall. Næringsutviklingen på tettstedet Slemmestad har, som vi så i forrige kapittel, vært konsentrert rundt kjøpesenteret Rortunet, og det ligger ikke i det gamle sentrumsområdet. Jevnlig har det kommet klager på manglende

---

²²⁰ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

²²¹ <http://www.dt.no/nyheter/stoltenberg-hyllet-slemmestad-1-mai-1.3063826>. Besøkt 10. november 2014

planer og «sentrumsdød».²²² Sommeren 2014 ble det også satt i gang en underskriftskampanje for å stanse en beslutning om at bussene ikke lenger skulle ha holdeplass i det gamle sentrum.²²³

Disse klagen og reaksjonene på en utvikling som har kommet gradvis og naturlig mener jeg er et klart tegn på at det finnes mennesker på Slemmestad som tviholder på den gamle identiteten. Hvor stor andel av lokalbefolkningen som er enige med dem, er det vanskeligere å bedømme ut fra nyhetsoppslag. Det er uansett interessant at disse meningene eksisterer og blir ytret. Ovenfor nevnte jeg Røyken kommunes planer om en «kystby», så på sett og vis kan man si at de som klager, er blitt hørt.

«Skjæltorsdag»

Koking av blåskjell på stranden i påsken er en særegen lokal tradisjon som fortsatt eksisterer på Slemmestad. Den går under navnet *Skjæltorsdag*, fordi kokingen foregår på skjærtorsdag (jf. ordspillet 'skjæl' (skjell) – og 'skjær', som i skjærtorsdag). Nøyaktig når man begynte med dette, eller i hvilket omfang det har foregått, er litt usikkert. Rolf Karlsen forteller at det å spise blåskjell på Slemmestad har sitt opphav i mellomkrigstiden. Det var en lokal matauke.²²⁴ Tradisjonen om å samles på stranden stammer fra årene etter andre verdenskrig, hvor det ble vanligere å ha litt fri i påsken. Det var ikke mange som hadde mulighet til å reise på hytta eller på fjellet i industrimiljøet på Slemmestad. Som et lokalt fenomen har Skjæltorsdag bare vokst. Selv om det var en kjerne som drev med dette etter krigen, var det ikke noe alle på Slemmestad hadde et forhold til.²²⁵ Det var først på 1980- og 90-tallet at arrangementet begynte å tiltrekke seg flere mennesker. Men «den store eksplosjonen var i 1999 eller 2000 da ... Nitimen laget reportasje om blåskjellkokingen på Slemmestad. Året etter var det mange flere folk».²²⁶

Fremdeles finner vi spor av sementindustrien på Slemmestad i denne påsketradisjonen. Før fabrikken ble nedlagt, var store deler av nærområdet på Slemmestad inngjerdet. Det gjorde tilgangen til vannkanten og stranden vanskelig. Dette er grunnen til at et lite og trangt

---

²²² Se f.eks. <http://www.dt.no/nyheter/stille-sentrumsdod-i-gamle-slemmestad-1.3087124>, eller <http://www.dt.no/nyheter/sentrum-forfaller-1.3357643>. Begge besøkt 10. november 2014

²²³ <http://www.dt.no/nyheter/200-underskrifter-for-bussen-1.8609271>. Besøkt 10. november 2014

²²⁴ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

²²⁵ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

²²⁶ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

strandområde som ligger kronglete til, også i dag er et av stedene hvor det er flest mennesker på Skjæltorsdag.²²⁷ Arrangementet er blitt viktig for lokalbefolkningen på Slemmestad; i dag fortelles det om at folk reiser hjem fra påskefjellet for å være med, for så å dra tilbake igjen.

Skjæltorsdag er et uformelt sosialt arrangement som samler alle aldersgrupper. Begivenheten ser ikke lenger ut til å være direkte knyttet til det gamle industrisamfunnet. Dette er et arrangement som virker inkluderende på innflyttere, og det er gjerne noe man blir invitert med på av naboer og nye venner.²²⁸ Slemmestads påsketradisjon er noe av det innbyggerne kommer på hvis de får spørsmål om hva som er spesielt med Slemmestad i dag. En film er til og med blitt laget om tradisjonen. Filmen er en blanding av gamle og nye bilder, samt en liten historisk bakgrunn.²²⁹

Skjæltorsdagstradisjonen bidrar til å prege lokalidentiteten på Slemmestad. Hvorvidt det er et tegn på gammel identitet knyttet til sementindustrien, er vanskeligere å bedømme. Det er en gammel tradisjon som har sitt utspring i industrisamfunnet på stedet, men det er mange flere mennesker med i dag enn det var før fabrikken ble lagt ned. Dessuten er det ikke bare noe de med røtter på Slemmestad er opptatt av. Samtidig ser vi at stedene dette foregår er en direkte følge av industrien. Når det i tillegg er laget en lokalhistorisk film om fenomenet, kan det tolkes som et tegn på at det er viktig, i hvert fall for noen, å informere om tradisjonens røtter og historie. Slik sett kan kokingen av blåskjell være et eksempel på både gammel og ny identitet. Med sterke røtter i det gamle, har tradisjonen i seg selv blitt en identitetsmarkør for dagens lokalsamfunn.

Oppsummering

Endringene i lokalsamfunnet på Slemmestad har skjedd gradvis over tid. Dagens lokalsamfunn er på svært mange måter helt annerledes enn det gamle industriarbeidersamfunnet. I dette kapitlet har jeg sett på forskjellige aspekter som kan fortelle noe om lokalidentiteten i dag og hvilke endringer den har gjennomgått siden nedleggelsen av sementfabrikken i 1989. Jeg har sett at den lokale tilhørigheten er blitt svakere. Spesielt er det nye innflyttere som har orientert seg mot kommunen som en enhet, og ikke tettstedet Slemmestad. Den felles dugnadsånden og engasjementet i lokalsamfunnet har

---

²²⁷ Intervju med Rolf Karlsen, 5. november 2014.

²²⁸ Intervju med Rolf Erik Hanisch, 5. november 2014.

²²⁹ DVD (film), 2006, *Skjæltorsdag, blåskjellkoking i påsken. Slemmestad – Sølvnibben – Nærnes*.

også endret karakter. Fra å ha vært forankret i lokalsamfunnet og felleskapet der, er det nå tegn på at engasjementet i større grad enn tidligere følger befolkningens interesser. Engasjementet i dagens lokalsamfunn skapes spesielt gjennom barna, nærmere bestemt i deres hverdag på skolen og deres fritidsaktiviteter.

Endringer i talemåte, begreper og språk viser tydelig at mye har skjedd på Slemmestad. Den sjargongen som tidligere var vanlig, er i dag bare til stede blant de som opplevde fabrikkens storhetstid. Samtidig viser noen stedsnavn og lokale tilnavn at stedet har betydelige industrihistoriske røtter.

Ønsket om å bevare deler av den gamle lokalidentiteten på Slemmestad har gitt seg flere utslag. Rent fysisk står en av de store pipene igjen, det samme gjør deler av den eldste bygningsmassen. Der holder Cementmuseet og Kulturhuset Sekkefabrikken til i dag. Spesielt opprettelsen av bedriftsmuseet viser tydelige tegn på et ønske om å bevare deler av Slemmestads historie. Dette ønsket kommer også til uttrykk i Røyken kommunes nye reguleringsplan for det gamle sentrumsområdet, hvor det også blir lagt vekt på å bevare stedets kultur og historie. Generelt sett gir mange tiltak fra lokalbefolkningen uttrykk for at de ser en verdi i å ta vare på deler av Slemmestads tidligere identitet.

Den særegne påsketradisjonen med blåskjellkoking på Slemmestad kan tolkes på flere måter. Først og fremst er det et sosialt arrangement for hele stedets befolkning. Men også denne tradisjonen har sitt utspring i det tidligere industrisamfunnet og bidrar til å gi dagens lokalsamfunn et særpreg.

Alle eksemplene i dette kapitlet viser at dagens lokalsamfunn både bærer preg av nytt og gammelt. Det er helt tydelige endringer i den lokale identiteten, samtidig som det er et bevisst ønske om å bevare deler av den gamle kulturen. Den gamle identiteten viser seg best i konkrete tiltak og tradisjoner. Dagliglivet i dagens lokalsamfunn er svært forskjellig fra tidligere; den nærheten mellom folk og det felleskapet som tidligere gjennomsyret stedet, er ikke like sterk som før. Det er her vi ser utslaget i nedleggelsen av sementfabrikken sterkest. Gjennom sine mange arbeidsplasser skapte fabrikken et fellesskap som ikke er blitt erstattet senere. Slemmestad er ikke lenger isolert, og menneskene som bor der i dag er ikke like sterkt preget av en felles lokal identitet som før.

Kapittel 6: Konklusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvordan lokalidentiteten på tettstedet Slemmestad har endret seg gjennom en hundreårsperiode. Hovedvekten ligger på perioden fra 1945 og frem til 2011. Arbeidet har i stor grad vært bygd på tidligere skrevet litteratur om Slemmestad, samt offentlig tilgjengelig statistisk materiell. For å støtte opp om dette, har jeg også foretatt intervjuer og sett på nyhetsartikler om stedet. Studiet av endringer i den lokale identiteten er blitt gjort på bakgrunn av to ulike innfallsvinkler. Den ene er den generelle utviklingen et tettsted på det sentrale Østlandet har gjennomgått gjennom perioden. Den andre bygger på Slemmestads spesielle historie som et industristed.

I innledningen valgte jeg som problemstilling hvordan lokalidentiteten på Slemmestad har endret seg gjennom hundre år, og i hvilken grad den kan knyttes opp mot sementindustrien på stedet. Målet med oppgaven ble da todelt: jeg ønsket å si noe om utviklingen i identiteten generelt, samtidig som jeg ville se i hvilken grad identiteten på Slemmestad var knyttet til industribedriften på stedet.

Denne studien har vist at lokalidentiteten på Slemmestad har endret seg, men først og fremst har den vist den sterke historiske tilknytningen mellom sementfabrikken og lokalsamfunnet. De tette båndene mellom bedriften og befolkningen var tydelig til stede gjennom hele fabrikkens levetid, men sterkest representert var den i det jeg har kalt gullalderen: årene mellom 1950 og 1970. Spesielt tydelig ser vi dette forholdet gjennom all den direkte og indirekte støtten CPC/Norcem ga til diverse tiltak i lokalsamfunnet. På mange måter opptrådte bedriften som en erstatning for kommunen, og Hilde Ibsens beskrivelse av lokalsamfunnet på Slemmestad som et «velferdssamfunn i miniatyr», er en meget god beskrivelse av tettstedet.²³⁰ Sementfabrikkens ledelse bidro på nær sagt alle områder, men arbeidet med en ny idrettsplass og engasjementet rundt spørsmål om boliger til arbeiderne er eksempler som viser dette godt.

Indirekte bidro sementindustrien på Slemmestad til at nære bånd ble knyttet mellom stedets innbyggere og norsk arbeiderbevegelse. Tettstedet Slemmestad oppsto på grunn av sementfabrikken, og innbyggerne var avhengige av arbeidsplassene der. Arbeiderne på

---

²³⁰ Ibsen, Hilde 1996, s. 297.

Slemmestad var tidlig ute med å fagorganisere seg. Tidsperioden frem til andre verdenskrig ble preget av arbeidernes kamp for bedre rettigheter. Den kampen vant sementarbeiderne ofte på grunn av bedriftens behov for en stabil arbeidstokk. Vi ser at bedriften og arbeiderne sto i et forhold der begge var avhengige av hverandre. Forholdet bidro i høy grad til at stedet Slemmestad og sementfabrikken ble så sterkt knyttet til hverandre. Etter krigen er forholdet mellom arbeiderne og fabrikkledelsen preget av samarbeid. Bevisene på at lokalsamfunnet på Slemmestad lenge var et «rødt» samfunn, er mange. Men befolkningens generelle tilknytning til den politiske venstresiden skapte enhet og solidaritet i lokalsamfunnet.

Frem til omtrent 1970 ser vi altså tydelig at sementfabrikken både direkte og indirekte er en svært sentral del av Slemmestads lokalidentitet. Hele lokalsamfunnet kretser rundt bedriften. Tettstedets egenart gjør forskjellene til lokalsamfunnene omkring store, noe som også støtter opp om den lokale identiteten på Slemmestad.

De første tegnene på en endring kommer fra 1970-tallet og utover. Industrisamfunnet på Slemmestad blir trukket inn i et større regionalt arbeidsmarked, og det kommer innflyttere som ikke er industriarbeidere. Det blir en økende tendens på Slemmestad. Dette er også perioden hvor nye tendenser preger Slemmestad: flere pendler til arbeid utenfor lokalsamfunnet, flere kvinner kommer ut i jobb og flere unge tar mer utdanning. Samlet sett er dette viktige faktorer som bidrar til å endre lokalsamfunnet og lokalidentiteten. Den gradvise overgangen fra å være et ensidig industristed til å bli et mer homogent lokalsamfunn viser seg også politisk. Fra begynnelsen av 1980-tallet ser vi tendenser til at også en betydelig andel av Slemmestads befolkning beveger seg mot høyre.

De nye elementene i Slemmestadsamfunnet er resultater av en generell utvikling; utvikling er gjeldende for det norske samfunnet sett under ett. Men selv om endringene ikke er spesielle for lokalsamfunnet Slemmestad, bidrar også disse til å endre lokalsamfunnets identitet.

Det store veiskillet lokalt kommer i 1989, med Norcems avvikling av sementproduksjonen på Slemmestad. Lokalsamfunnets mulighet til å knytte sin egen identitet til industriproduksjon og fabrikkarbeid blir borte. Isolert sett har dette svært mye å si for Slemmestad. Hvilke direkte utslag dette gir seg mht. stedets lokalidentitet, varierer litt ut fra hvordan vi ser på det. I tiden etter nedleggelsen har de generelle utviklingstrekkene fortsatt å sette sitt preg på tettstedet. Økt innflytting og utpendling, høyere utdanningsnivå og en mer sammensatt

befolkning har bidratt til tydelige endringer i lokalsamfunnet på Slemmestad. Vi har sett at flere orienterer seg mot kommunen, og at lokalt engasjement blir styrt av interesser. Dette kommer ofte til uttrykk gjennom par som har barn. Samtidig har lokalsamfunnet gjort flere forsøk på å bevare både fysiske og kulturelle elementer fra det gamle industrisamfunnet. Dessuten er interessen for stedets tidligere historie ikke bare noe «de innfødte» er opptatt av. Både innflyttere og kommunepolitikere bidrar på hver sin måte til at deler av det gamle industrisamfunnet blir ført videre. Alt dette er med på å prege lokalidentiteten på Slemmestad i dag.

Dette tettstedets lokalidentitet har altså forandret seg en hel del. Lenge var identiteten stabil og sterkt knyttet opp mot sementfabrikken. Endringene har kommet som følger av både lokale endringer og mer generelle utviklingstrekk. I dag fremstår identiteten som mindre altomfattende og svakere forankret i lokalmiljøet. Samtidig er det svært tydelige spor etter det gamle industrisamfunnet og den kulturen som preget det.

Jeg har i denne oppgaven gjort rede for den historiske utviklingen av lokalidentiteten på Slemmestad. Temaet har tidligere ikke vært utdypet. Jeg håper fremstillingen kan kaste lys over hvordan identitetsendringer både preges av spesielle lokale forhold samt andre generelle utviklingstrekk.

Kilder og litteratur

Litteratur og trykte kilder

A.S. Christiania Portland Cementfabrik 1952. *A.S. Christiania Portland Cementfabrik 60 år – 27 mai 1952*. Slemmestad – Oslo.

Bjørgum, Jorunn 1973. *Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund – 50 år*. Drammen.

Christensen, Lars Saabye 1984. *Beatles*. Roman. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Gartmann, Frithjof 1990. *Sement i Norge 100 år*. Brevik: Norcem.

Gerhardsen, Einar 1978. *Mennesker og politikk. Erindringer 1965–78*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.

Hansen, Jens Christian 1996. «Industriell utvikling og tettstedsvekst», i *Norsk Geografisk Tidsskrift*, nr. 2/3, 1996.

Hansen, Jens Christian 1997. Arbeidsnotat nr. 9/1997, *Industristedsutviklingen i Norge – Et historisk perspektiv*. Bergen: Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning.

Ibsen, Hilde 1996. *Mellom profitt og moral. Bedriftsvelferd ved A/S Freia Sjokoladefabrikk, J.L. Tiedemanns Tobaksfabrik og Christiania Portland Cementfabrik A/S, 1910–1970*. Oslo: Tano Aschehoug.

Jagland, Knut 1967. «Arbeiderne, Slemmestad og bedriften», i Alexander Holst (red.), *Ved en milepel. Utgitt i anledning av A/S Christiania Portland Cementfabriks 75-års jubileum: 78–87*. Oslo.

Karlsen, Tor K. 1996. *Slemmestad Arbeiderforening 100 år 22. mars 1996*. Jubileumsskrift. Slemmestad.

Kaspersen, Jorun Lillelien 1989. *Hundreårsbølgen – industriarbeideren og hans familie*. Slemmestad: Mediabyrået.

Kaspersen, Jorun Lillelien 2003. *Langs «Dokterbekken»*. Slemmestad.

Killingstad, A. 1928. *Røyken bygd – Før og nu*. Halden.

Kjeldstadli, Knut 1999. *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.

Larsen, Petter 1979. *Med AIF-stjerna på brystet*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.

Lillelien, Bjørge 1985. *Saken er klar*. Oslo: Aschehoug.

Låg, Rannveig Langholm 1996. «Plagsom fabrikkruin eller verdifullt kulturminne», i *Fortidsminneforeningens årbok*, 150. årg.

Martinsen, Terje 2004. *Røyken – Bygda og menneskene, 1840–1940*. Bind I. Røyken: Røyken Kommune.

Martinsen, Terje 2005. *Røyken – Bygda og menneskene, 1940–2000*. Bind II. Røyken: Røyken kommune.

Myklebost, Hallstein 1960. *Norges tettbygde steder 1875–1950*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rørvik, Ragnar og Atle Remme 2000. *Røyken Arbeiderparti 100 år*. Jubileumsskrift. Røyken.

Slemmestad idrettsforening 50 år. 1964. Jubileumshefte. Slemmestad.

Svendsen, Bernt Bærem og Bjarne Kjos 1994. *Røyken Høyre 110 år. 1884–1994*. Røyken.

Tretvik, Aud Mikkelsen 2004. *Lokal og regional historie*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Hovedfagsoppgaver

Selvik, Maria 2000. *Sementindustrien på Slemmestad. Rekruttering til Christiania Portland Cementfabrik A/S, 1940–1969*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo.

Andresen, Erik 1977. *Radikalisering og splittelse på lokalplanet. Slemmestad-arbeiderne 1913–1924*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo.

Muntlige kilder

Rolf Karlsen 5. november 2014

Rolf Erik Hanisch, 5. november 2014

Avisartikler

VG, 8. juli 1953. Oslo.

Nilsen, Rudolf 1925. *Norges Kommunistblad*, 1. mai 1925.

Fremtiden 10. desember 1975. Drammen

Internettkilder

Statistisk Sentralbyrås folketellinger for 1960, 1970, 1980, 1990 og 2001 som finnes i kommunehefter for Røyken kommune. Tilgjengelig for alle på ssb.no (8.november.2014).

1960: http://www.ssb.no/emner/02/01/folketellinger/kommunehefter/1960/kh_1960_0627.pdf

1970: http://www.ssb.no/emner/02/01/folketellinger/kommunehefter/1970/kh_1970_0627.pdf

1980: http://www.ssb.no/emner/02/01/folketellinger/kommunehefter/1980/kh_1980_0627.pdf

1990: http://www.ssb.no/emner/02/01/folketellinger/kommunehefter/1990/kh_1990_0627.pdf

2001: http://www.ssb.no/fob/kommunehefte/0627/fob_0627_tabeller.pdf

Alle tall fra folketellingen i 2011 er tilgjengelige via <http://www.ssb.no/statistikkbanken>

<http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/folketelling-uten-skjema>

<http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/befsett/aar/2014-07-01>

<http://www.ssb.no/193066/sysselsatte-personer-etter-hovednaring.lonnstakere-og-selvstendige.1-000-sa-209>.

http://www.ssb.no/a/fob2001/kommunehefte/0627/fob_0627_grafikk_h.pdf.

Referanser til *Store norske Leksikon* (snl) på nett (10. November2014):

<http://snl.no/semest>

http://snl.no/Norcem_AS

http://snl.no/.sml_artikkel/asbestose

http://snl.no/Arbeidernes_Idrettsforbund

Nyhetsartikler tilgjengelig på internett (alle er besøkt 10. november 2014):

<http://www.dt.no/nyheter/klart-for-kulturen-1.3396282>

<http://www.rha.no/nyheter/jublet-for-sekkefabrikk-ja-1.5600879>

<http://www.dt.no/nyheter/stille-sentrumsdod-i-gamle-slemmestad-1.3087124>

<http://www.dt.no/nyheter/sentrum-forfaller-1.3357643>

<http://www.dt.no/nyheter/200-underskrifter-for-bussen-1.8609271>

<http://www.dt.no/nyheter/stoltenberg-hyllet-slemmestad-1-mai-1.3063826>

<http://www.dt.no/arkiv/fra-verona-til-slemmestad-1.3400544>

<http://www.skeid.no/portal/public/showContentCategory.do?id=21928>.

Reguleringsplan for Slemmestad, Røyken kommune (besøkt 10.november 2014):

http://www.royken.kommune.no/upload/Tjenesteenheter/Plan-bygg_og_oppmaling/Nye%20sider/Plan/Kommunedelplan%20-%20Slemmestad%20-%20endring/4%20-%20Endrede%20Bestemmelser%20til%20kommunedelplan%20for%20Slemmestad.pdf

Andre kilder

Film 2006. *Skjæltorsdag, blåskjellkoking i påsken. Slemmestad – Sølvnibben – Nærnes.*